

De Joodse wortels van de Eucharistie

a.h.v. Brant Pitre, *Jesus and the Jewish Roots of the Eucharist*, New York, 2011.

Nederlandse vertaling: *Jezus en de Joodse wortels van de eucharistie*, Amsterdam, De Boog, 2011.

De Joodse wortels van de Eucharistie

Lucas: Het Laatste Avondmaal (ook Mc. 14,22-25; Mt. 6,26-29 en 1 Kor. 11,23-26)

- **22,14** Toen de tijd aangebroken was, ging Hij met de apostelen aan tafel aanliggen. Hij sprak nu tot hen: *'Vurig heb ik verlangd, eer Ik ga lijden, dit paasmaal met u te eten. Want Ik zeg u: Ik zal het niet meer eten, totdat het zijn vervulling vindt in het Rijk Gods.'*
- **17** Daarop nam Hij een beker, sprak een dankgebed uit en zei: *'Neemt die beker en deelt hem samen. Want Ik zeg u: Van dit ogenblik af drink Ik niet meer van wat de wijnstok voortbrengt, totdat het Rijk Gods is gekomen.'*
- **19** Daarop nam Hij het brood, sprak een dankgebed uit, brak het en gaf het hun met de woorden: *'Dit is mijn Lichaam, dat voor u gegeven wordt; doet dit tot een gedachtenis aan Mij.'*
- **20** Evenzo gaf Hij de beker, na de maaltijd, terwijl Hij sprak: *'Deze beker is het Nieuwe Verbond in mijn Bloed, dat voor u wordt vergoten. Maar zie, degene door wiens hand Ik zal worden overgeleverd is met Mij aan tafel.'* (Lc. 22,14-21)

Inhoudsopgave

- 1. Het mysterie van het Laatste avondmaal
- 2. Wat verwachtte het Joodse Volk
- 3. Het nieuwe paasmaal
- 4. Het manna van de Messias
- 5. Het brood van “aanwezigheid”
- 6. De vierde beker en de dood van Jezus
- 7. De Joodse achtergrond van het Christendom (niet behandeld)

Inleiding

- 1. Het mysterie van het Laatste Avondmaal
 - ▶ 1.1 Jezus en het Jodendom
 - ▶ 1.2 “Gij zult geen bloed drinken”
 - ▶ 1.3 Hoe zagen de oude Joden het?

1. Het mysterie van het Laatste Avondmaal

1.1 Jezus en het Jodendom

- Jezus was Jood in alles.
 - ▶ Dit is vanzelfsprekend en van het allergrootste belang om Hem te begrijpen.
 - ▶ Hij spreekt en handelt zoals zijn tijd- en volksgenoten.
- Bv. Zijn aankondiging dat Hij de Messias is gebeurt niet door te zeggen: “Kijk ik ben de Messias”, maar door het voorlezen van Jes. 61,1-4.
 - ▶ 4,16 Zo kwam Hij ook in Nazaret ... ging volgens zijn gewoonte op de sabbatdag naar de synagoge en stond op om voor te lezen. 17 Ze reikten Hem de boekrol van de profeet Jesaja aan. Hij opende de rol en vond de plaats waar geschreven stond: 18 *De geest des Heren is over mij gekomen, omdat Hij mij gezalfd heeft. Hij heeft mij gezonden om aan armen de Blijde Boodschap te brengen, aan gevangenen hun vrijlating bekend te maken, en aan blinden, dat zij zullen zien; om verdrukten te laten gaan in vrijheid, 19 om een genadejaar af te kondigen van de Heer.* (=Jes. 61,1-4) 20 Daarop rolde Hij het boek dicht, gaf het terug aan de dienaar en ging zitten. In de synagoge waren aller ogen gespannen op hem gevestigd. 21 Toen begon Hij hen toe te spreken: ‘Het Schriftwoord dat gij zojuist gehoord hebt, is thans in vervulling gegaan.’ (Lc. 4,16-21)
- Dat was de manier van toen.

1. Het mysterie van het Laatste Avondmaal

1.2 “Gij zult geen bloed drinken”

- Jezus gebruikte de Schriften,
- maar in het kader van het Laatste Avondmaal kunnen wij direct wijzen op een tekst die vierkant ingaat tegen het hele O.T. Hoe is dit uit te leggen?
- in het O.T.: Een absoluut verbod op het eten/drinken van bloed heel formeel (bv. Dt. 12,16)
- Jezus: “Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u: als gij het vlees van de Mensenzoon niet eet en zijn bloed niet drinkt, hebt gij het leven niet in u. 54 Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, heeft eeuwig leven en Ik zal hem doen opstaan op de laatste dag.” (Joh. 6,53-54, Mt. 26,26-28)
- Wat betekent dit?

1. Het mysterie van het Laatste Avondmaal

1.3 Hoe zagen de oude Joden het?

- Het doel: aantonen dat wij Jezus serieus en letterlijk moeten nemen en en uitleggen hoe de jonge Christenen (Joden) dit interpreteerden
- “Geeft niet de beker der zegening die wij zegenen, gemeenschap met het bloed van Christus? Geeft niet het brood dat wij breken, gemeenschap met het lichaam van Christus?” (1 Kor. 10,16) = Paulus.
- **Bronnen:** behalve het O.T. ook teksten van het vroege Jodendom:
 - ▶ Dode Zee-rollen (< +66)
 - ▶ Flavius Josephus (37 - ca+100), zijn historische werken
 - ▶ Mishna: mondelinge tradities, uitleg van het O.T. opgeschreven -50 +200
 - ▶ Targoom: een Aramese parafrase of interpretatie van het O.T. (-587 tot -1e eeuw) nadat Hebreeuws ophield een gesproken taal te zijn
 - ▶ Babylonische Talmud: commentaren op de Mishna, 220-500
 - ▶ Midrash: commentaren op bijbelboeken, sommige jonger dan de Talmud, maar vaak toegeschreven aan rabbi's die leefden in tijd van Mishna en Talmud

2. Wat verwachtte het Joodse Volk

Inhoudsopgave

- 2.1 Wat voor een Messias?
- 2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus
- 2.3 Jezus en de nieuwe Exodus

2. Wat verwachtte het Joodse Volk

2.1 Wat voor een Messias?

- meestal wordt gesteld dat het Joodse volk een aardse, **politieke** Messias verwachtte die het volk zou bevrijden van de Romeinen.
- dit is zeker waar, maar niet de hele waarheid.
- lees O.T. en vroege Jodendom:
 - ▶ men verwachtte het **herstel van Israël** en een **nieuwe exodus!**

2. Wat verwachtte het Joodse Volk

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

- de verwachting dat God zal ingrijpen en Zijn volk zal redden zoals uit Egypte.
- pro memori: Exodus
 - ▶ o.l.v. Mozes
 - ▶ de 12 stammen van Israël worden gered uit de slavernij in Egypte
 - ▶ tien plagen
 - ▶ laatste plaag: dood van eerstgeborenen, viering paasmaal
 - ▶ tocht door woestijn van 40 jaar
 - ▶ verbondssluiting in de woestijn
 - ▶ intocht in beloofde land

2. Wat verwachtte het Joodse Volk

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus (2)

- essentieel in een nieuwe exodus zijn:
 - ▶ 1. de komst van een nieuwe Mozes
 - ▶ 2. het sluiten van een nieuw verbond
 - ▶ 3. het bouwen van een nieuwe tempel
 - ▶ 4. de tocht naar het beloofde land

- dit levert ons drie sleutels om het Laatste Avondmaal te ontcijferen
 - ▶ 1. het Paasmaal
 - ▶ 2. het Manna
 - ▶ 3. 'Het brood van aanwezigheid'

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.1 De nieuwe Mozes

- zijn geschiedenis, geboorte, roeping, leiding van volk
- Mozes sterft vlak vóór het volk het land binnengaat.
- de verwachting van een **nieuwe Mozes** is gebaseerd op een voorspelling van Mozes vlak voor zijn dood.
 - ▶ hij voorspelt dat de 12 stammen zullen opstaan tegen God en uit het land geworpen zullen worden:
- “dan neem ik heden de hemel en de aarde tegen u tot getuigen, dat ge spoedig verdwenen zult zijn uit het land dat ge aan de overkant van de Jordaan in bezit gaat nemen. In plaats van daar lang te leven zult ge volledig worden uitgeroeid. Verstrooien zal Jahwe u onder de volken, en slechts een klein getal zal er van u overblijven onder de volken, waar Jahwe u heendrijft.”
(Dt. 4,26-27)

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.1 De nieuwe Mozes

- de belofte volgt: God zal een andere profeet zoals Mozes sturen (Dt. 18,15-18)
 - ▶ Uit uw eigen broeders zal Jahwe uw God een profeet doen opstaan zoals ik dat ben, naar wie gij moet luisteren. Gij hebt dat immers bij de Horeb, op de dag van de samenkomst, aan Jahwe uw God gevraagd. Toen hebt gij gezegd: `Laat mij de stem van Jahwe mijn God niet meer horen, en dat grote vuur niet meer zien, anders sterf ik.' Jahwe heeft mij toen gezegd: `Zij hebben gelijk. **Ik zal uit hun eigen broeders een profeet doen opstaan zoals gij dat zijt.** Ik zal hem mijn woorden in de mond leggen en hij zal hun alles zeggen wat Ik hem opdraag.
 - ▶ dit werd later geïnterpreteerd als een Messias bv. Rabbi Berekias (3-4 E n C) in *Ecclesiastes Rabbah* 1,28.
 - ▶ denk aan intocht van Jezus in Jeruzalem (palmzondag). De traditie van een Messias die zou komen was levend. (Mt. 21,1-11 par.) Men verwacht hem rijdend op rug van een ezel (Zach. 9,9).
 - “Jubel luid, gij dochter Sion, juich, gij dochter Jeruzalem! Zie, uw koning komt tot u, rechtvaardig en zegevierend; hij is deemoedig, hij rijdt op een ezel, op een veulen, het jong van een ezelin.”

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.2 Een nieuw Verbond

- Het oude verbond onder Mozes werd bezegeld met het bloed van een offer én een hemels maal van Mozes en oudsten met God op de berg.
- Nieuwe exodus met een nieuw verbond, dat nooit meer zou worden gebroken.
- de uittocht begon met de vraag om een offer op te mogen dragen in woestijn (Ex. 4,22-23)
 - ▶ `En dan moet gij tot Farao zeggen: Zo spreekt Jahwe: Israël is mijn eerstgeboren zoon. Ik had u bevolen mijn zoon vrij te laten vertrekken om Mij te vereren, maar gij hebt dat geweigerd. Daarom zal ik uw eerstgeborene doden.'
- de uittocht was niet enkel een bevrijding uit slavernij maar ook om een band tussen God en Zijn Volk te doen ontstaan door middel van een verbond

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.2 Een nieuw Verbond (2)

- daarom willen zij een offer brengen zodra zij bij de Sinaï zijn
- Mozes na de 10 geboden bouwt daar een altaar van 12 stenen (Ex. 24,5-11).
 - ▶ Toen gaf hij jonge Israëlieten de opdracht, stieren op te dragen als brand-en slachtoffers voor Jahwe. Mozes nam de helft van het bloed en deed dat in schalen, terwijl hij de andere helft uitgoot over het altaar. Toen nam hij het verbondsboek en las dit voor aan het volk. En zij verzekerden: `Alles wat Jahwe zegt zullen wij doen en ter harte nemen.' 8 Vervolgens nam Mozes het bloed, sprenkelde dat over het volk en sprak: `Dit is het bloed van het verbond dat Jahwe, op grond van al deze woorden, met u sluit.' 9 Mozes besteede de berg samen met Aaron, Nadab en Abihu en zeventig oudsten van Israël. 10 En zij aanschouwden de God van Israël. Onder zijn voeten was een soort platform van saffier, helder als het hemelgewelf. 11 Zijn hand kwam niet neer op de voorname Israëlieten: zij mochten God aanschouwen. Toen aten zij en dronken zij.
- twee dingen duidelijk:
 - ▶ 1. het verbond werd gesloten/bezegeld in bloed ... daardoor werd Israël het Volk van God
 - ▶ 2. de verbondssluiting eindigt niet met de dood van de offerdieren maar met een feestmaal
- zo een feest zoals hier is uniek:
 - ▶ zij mochten God aanschouwen.
 - ▶ toen aten zij en dronken zij. Geen parallel verder

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.2 Een nieuw Verbond

- Ongelukkig genoeg: niet lang erna is de episode met het gouden kalf (Ex. 32)
- Jer. 31,31-33 verwijst hiernaar:
 - ▶ Er komt een tijd ... dat Ik met Israël en Juda **een nieuw verbond** sluit; geen verbond zoals Ik met hun voorvaderen gesloten heb, toen Ik hen bij de hand heb genomen om hen uit Egypte te leiden. Want dit verbond hebben zij verbroken, ofschoon Ik hun meester was -godsspraak van Jahwe -. **Dit is het nieuwe verbond** dat Ik in de toekomst met Israël sluit: Ik schrijf mijn wet hun binnenste, Ik grif ze in hun hart. Ik zal hun God, en zij zullen mijn volk zijn.
 - Nb. (huis van) Israël (=10 stammen) en Juda (=2 stammen). Over het hoe van dit verbond is er weinig info bij de rabbijnen.
- Jeremia: het nieuwe verbond zal groter zijn dan het oude. Hij geeft verder geen info.
 - ▶ je kan je afvragen:
 - zal het ook met een **offer**
 - en **hemels feestmaal** bezegeld worden?

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.2 Een nieuw Verbond

- De Rabbijnse literatuur bevat vrijwel niets over het nieuwe verbond, behalve dat het nog niet gebeurd was.
- het feestmaal op de Sinai van Ex. 24 kennen zij wel:
 - ▶ in de nieuwe wereld door God gecreëerd zal men niet langer feesten met eten en drinken maar met/in de tegenwoordigheid van God.
- de Babylonische Talmud Berakoth 17A:
 - ▶ *“In de komende wereld wordt niet gegeten en gedronken ... maar de rechtvaardigen zitten met kronen op hun hoofd en genieten van de helderheid van de goddelijke aanwezigheid, zoals er geschreven staat: zij mochten God aanschouwen en aten en dronken. (Ex. 24,11)”*.
- Conclusie: hier is veel meer dan een politieke of militaire Messias

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.3 De nieuwe tempel

- vóór de Exodus was er geen centraal heiligdom.
 - ▶ Abraham, Isaak, enz. bouwden altaren waar ze toevallig waren
- de Tent van Mozes (Tabernakel / Verbondstent) kwam er tijdens uittocht (Ex. 25-40)
- de Verbondstent was redelijk klein: 25 bij 50 meter
 - ▶ volgens Exodus waren er drie delen
 - 1. de **buitenhof of voorhof** met
 - bronzen offeraltaar voor de bloedige dierenoffers
 - 2. de **heilige plaats** met 3 heilige voorwerpen:
 - de gouden Menorah,
 - het gouden wierookaltaar
 - de gouden tafel voor de 12 broden (toonbroden):
 - hier werden de onbloedige offers gebracht door de priesters: wierook, brood, wijn
 - 3. het **heilige der heiligen** met
 - de ark met de twee stenen tafelen met de 10 geboden,
 - een urn met manna
 - de staf van Aaron (vgl. Hebr. 9,1-5).
 - dit was de plaats waar God op aarde verbleef, waar de wolk van glorie neerdaalde (Ex. 40,34-38).

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.3 De nieuwe tempel

■ de eerste tempel:

- ▶ gebouwd in steen naar het model van de Verbondstent, onder Salomo (ca -970).
- ▶ met dezelfde indeling en versiering: gouden engelen, palmbomen, bloemen (1 Kon. 6-8)
- ▶ in -587 verwoest en verbrand (2 Kon. 25)

■ de tweede tempel:

- ▶ rond 539 gebouwd maar lang niet zo glorievol als de oude.
- ▶ er was hoop voor nieuwe tempel
- ▶ sommige rabbi's stellen dat de Messias de tempel zal herbouwen (Numbers Rabbah 13,2)
- ▶ ten tijde van Jezus was de renovatie/herbouw van tempel, begonnen onder Herodes (ca -30), nog steeds bezig. De tempel was tot een wereldwonder geworden Joh. 2,20.
- ▶ probleem: het heilige der heiligen was leeg: geen ark.
 - zelfs helemaal leeg volgens Josephus, *De Bell.* 5,219.
- ▶ men verwachtte een nieuwe tempel, die gebouwd zal worden t.t.v. de Messias .

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.3 Het nieuwe Beloofde Land

- er waren voorspellingen van een terugkeer naar een nieuw beloofde land ...
Amos 9,14-15; Hos. 1,10-11; 2,16-23
 - ▶ dit land is niet noodzakelijk Israël (impl. in 2 Sam. 7,10, expl. in Ex. 36,33-35)
 - ▶ Jes. 43,49 en 65,17-18 spreken over *een nieuwe hemel en een nieuwe aarde*
 - ▶ dit betekent: een nieuwe exodus groter dan die uit Egypte
 - buiten-bijbels vinden wij dit in: *Testament van Job 33,1-9* en *Mishma Sanhedrin 10,1*
- DUS:
 - ▶ een aantal Joden verwachtte een nieuwe exodus naar een nieuw land en een nieuw Jeruzalem.
 - daarnaast verwachtten sommigen een militaire messias.
 - ▶ ook hoop op de komst van de Messias, die een profeet zou zijn zoals Mozes, die een nieuw verbond zou sluiten met als climax een hemels banket in aanwezigheid van God zelf.
 - ▶ en de hoop op de bouw van een nieuwe tempel en/of nieuw beloofde land. Vgl. Jes. 43, 18-19:
 - Klampt u niet vast aan wat vroeger gebeurd is en geeft niet al uw aandacht aan wat eens is geschied; Zie, iets nieuws ga Ik maken, het is al aan het kiemen, weet gij dat niet? Ja, een weg ga Ik leggen in de woestijn, en rivieren in het dorre land.

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.4 Jezus en de nieuwe Exodus

- Verwachtten Jezus' tijdgenoten een nieuwe exodus? Ja!

- de verwachting van een nieuwe exodus was wijdverspreid volgens Josephus:
 - ▶ bv. de 'profeet' **Theudas** die volk verzamelde om samen de Jordaan over te steken (*Antiq.* 20,97-98)
 - ▶ een 'profeet uit Egypte' die volk verzamelde op Olijfberg om de muren van Jeruzalem te laten instorten op zijn bevel (*Antiq.* 20,169-170).

 - ▶ men noemt dit "tekenprofeten", d.w.z. personen die zich modelleren op de grote leiders Mozes (splitsen Rode Zee) (Ex. 15) en Jozua (instorten van muren van Jericho) (Joz. 6)
 - ▶ beide profeten ook in Hand. 5,33-39.
 - Theudas werd door de procurator onthoofd
 - 400 volgelingen van de Egyptenaar werden door de Romeinse cavalerie afgeslacht, zelf ontkwam hij op het nippertje

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.4 Jezus en de nieuwe Exodus

- Argumenten voor een nieuwe exodus bij Jezus:
 - ▶ 1. Jezus begint zijn optreden met **40 dagen vasten**, zoals Mozes (Ex. 34,28) die zelf ook vastte op de Sinai (Ex. 34,28)
 - ▶ 2. Bij Joh. is het eerste wonder: **Hij verandert water in wijn** in eerste wonder; Mozes water in bloed Ex. 7,14-24. Dit geeft aan: Ik ben de nieuwe Mozes
 - ▶ 3. vlg. Jer. 31,31-32: een nieuw verbond ... bij L.A. **“Deze beker ... nieuw verbond in Mijn bloed”** Lc. 22,20; 1 Kor. 11,25. >> ik vervul de profetie door mijn eigen dood

- 4. Op de vraag of hij de Messias is antwoordt Hij: **“Ga aan Johannes zeggen wat gij ziet .. blinden zien ...”** (Mat. 11,4-5, Lc. 4,18-19) = verwijzing naar Jes. 35,5-10:
 - ▶ Dan worden de ogen van de blinden ontsloten en de oren van de doven geopend. Dan danst de kreupele als een hert en juicht de tong van de stomme. En water welt op in de woestijn, rivieren in het dorre land. Het verschroeide land wordt een meer, de dorstige grond een waterrijke fontein. ... Alleen verlost en gaan erover; de verlost van Jahwe keren erover terug; en met gejubel bereiken zij Sion, met een kroon van eeuwige vreugde getooid. Blijdschap en vreugde zullen terugkeren, kommer en gezucht zullen wegvlugten.

2.2 De Joodse hoop op een nieuwe Exodus

2.2.4 Jezus en de nieuwe Exodus

- Hij zegt de facto: Mijn wonderen zijn de tekens van de nieuwe exodus zoals bij Jes. en ik ben de messiaanse boodschapper hiervan
- het verband tussen Jezus en de exodus ontging de evangelisten niet
 - ▶ .. nam Hij Petrus, Johannes en Jakobus met zich mee en besteeg de berg om er te bidden. 29 Terwijl Hij in gebed was, veranderde zijn gelaat van aanblik en werden zijn kleren verblindend wit. 30 En zie, twee mannen waren met Hem in gesprek; het waren Mozes en Elia 31 die in heerlijkheid verschenen waren en spraken over zijn **heengaan (exodus)**, dat Hij in Jeruzalem zou voltrekken. (Lc. 9,28-31)
 - ▶ Heengaan: in het Grieks: ἔξοδος; in het Latijn: exodus (is transcriptie van Grieks).
- in de exodus was Israel de eerstgeboren zoon (Ex. 4,22)
 - ▶ En dan moet gij tot Farao zeggen: Zo spreekt Jahwe: Israël is **mijn eerstgeboren** zoon. 23 Ik had u bevolen mijn zoon vrij te laten vertrekken om Mij te vereren, maar gij hebt dat geweigerd. Daarom zal ik uw eerstgeborene doden.
 - ▶ Hier is het Jezus; vgl . het woord van de Vader in Lc. 9,35: '*Dit is **mijn Zoon, de Uitverkorene, luistert naar Hem!***'
- Indien dit correct is: hoe zag Jezus deze exodus/dit heengaan?

3. Het nieuwe Paasmaal

Inhoudsopgave

- 3.1 De bijbels wortels van het Paasmaal
- 3.2 Het Paasmaal t.t.v. Jezus
- 3.3 Jezus en het Nieuwe Paasmaal
- 3.4 Gij zult het Lam eten

3. Het nieuwe Paasmaal

Inleiding

- Een nieuwe exodus veronderstelt een nieuw Paasmaal.
- de eerste exodus:
 - ▶ de 12 stammen gingen niet gewoon weg maar werden bevrijd
 - niet een gevolg van opstand maar vrijgekocht door de Heer
 - ▶ het paasmaal was het begin van de uittocht: het slachten van het paaslam (en het bloed ervan) redde hen van de dood en bevrijdde hen uit Egypte.
 - ▶ werd jaarlijks gevierd, ook door Jezus, Maria en Jozef in Jeruzalem (Lc. 2,41)
- bij het L.A. sprak Jezus niet over het verleden (oude exodus) maar over zijn komende lijden en dood.
 - ▶ in plaats van de verplichte uitleg over de reden van het slachten van het paaslam en de betekenis van het vlees ervan identificeerde Hij brood en wijn als Zijn eigen lichaam en bloed en gaf de opdracht het te eten en te drinken. Waarom?
 - ▶ Hij stelde een nieuw paasmaal in. Door dit offer begon de nieuwe exodus.
- (eerst kijken naar het oude Paasmaal nu)

3. Het nieuwe Paasmaal

3.1 De bijbels wortels van het Paasmaal

- Het paasmaal wordt vaak in het O.T. beschreven (m.n. Ex. 12)
- Het O.T. beschrijft én de geschiedenis én de regels voor het vieren:
 - ▶ 1. kies een mannelijk lam zonder gebrek
 - ▶ 2. offer het lam
 - ▶ 3. smeer het bloed van het lam uit
 - ▶ 4. eet het vlees van het lam
 - ▶ 5. vier het paasmaal als een gedachtenis

3.1 De bijbels wortels van het Paasmaal

3.1.1 Kies een mannelijk lam zonder gebrek

- **Expliciet: Ex. 12,1-6: mannelijk, eenjarig en zonder gebreken!**

3.1 De bijbels wortels van het Paasmaal

3.1.2 Offer het lam

- op de 14de Nisan (Ex. 12,6) in avond werd het lam geslacht.
- geen botten breken (Ex. 12,46).
 - ▶ het moest in zijn geheel geofferd worden.
- het offeren was een priesterlijke taak.
 - ▶ in de oude tijd was dat taak van iedere man (Ex. 12,3), later enkel van de mannen uit de stam van Levi toen de meerderheid van de stammen in afgodendienst verviel (Ex. 32, 29)
 - ▶ bij het eerste paasfeest kon iedere man nog slachten / offeren

3.1 De bijbels wortels van het Paasmaal

3.1.3 Smeer het bloed van het lam uit

- het bloed op deurposten was een zichtbaar teken dat offer voltrokken was (Ex. 12,7) Zie Ex. 12,21-23
 - ▶ Toen riep Mozes al de oudsten van Israël bijeen en sprak tot hen: `Ga voor uw families de dieren halen en slacht het paaslam. 22 U moet ook een bundel hysop nemen en deze dopen in het bloed dat ge in een schaal hebt opgevangen. Dan moet u het bloed uit de schaal uitstrijken over de beide deurposten en over de bovenbalk van de deur. Tot aan de morgen mag niemand buiten de deur van zijn huis komen, 23 want als Jahwe rondgaat om Egypte te slaan en het bloed ziet aan de beide posten van de deur, dan zal Jahwe uw deur voorbijgaan
- drie opvallende dingen over het bloed:
 - ▶ 1. werd opgevangen **in een schaal** (Hebr. saph).
 - dit is de technische term voor het vaatwerk in tempel (2 Kon. 12,14) voor vloeibare offers van bloed, water en wijn.
 - ▶ 2. werd **gesmeerd op het hout** van deurposten en bovenbalk, waarschijnlijk omdat bloed het hout kleurt, een blijvende teken van het offer ook na feest.
 - ▶ 3. het smeren gebeurde met een tak **hysop**
 - ▶ deze drie dingen vinden wij ook bij Jezus' kruisiging.
- het doel en uiteindelijk effect: de bevrijding van de dood door het bloed van het lam

3.1 De bijbels wortels van het Paasmaal

3.1.4 Eet het vlees van het lam

- dit wordt vaak vergeten.
- in Ex. 12,8-12 wordt deze plicht om het op **te eten** vijf keer vermeld!
 - ▶ het paasmaal was pas voltooid door het eten van het offer ...
 - ▶ men at het met ongedesemd brood en bittere kruiden.
 - het ongedesemde brood was een teken van de haast
 - in latere Joodse tradities werden de bittere kruiden het symbool van het lijden dat het volk wachtte
- het lam werd als een geheel bereid, niet in stukken gesneden.
- enkel Israëlieten mochten het eten! (Ex.12,43-49)
 - ▶ het is geen gewoon maal maar een offermaal
 - ▶ enkel voor de leden van de verbondsfamilie

3.1 De bijbelse wortels van het Paasmaal

3.1.5 Vier het paasmaal als een gedachtenis

- Ex. 12,14.24-27
- De opdracht was niet om het eenmalig maar elk jaar tot aan het einde der tijden te vieren.
- Let op ten tijde van Jezus werd het toch wat anders gevierd.

3. Het nieuwe Paasmaal

3.2. Het Paasmaal t.t.v. Jezus

- Ten tijde van Jezus waren er een aantal veranderingen in de opbouw van het paasmaal.
- zo was het uitstrijken van het bloed verdwenen,
- het eten van het lam bleef
- er kwamen een paar riten bij
 - ▶ zoals het drinken van een aantal bekens wijn.

- Vier verschillen:
 - ▶ 1. het offeren van het lam in de tempel
 - ▶ 2. de “kruisiging” van het lam
 - ▶ 3. een “deelname” aan het Eerste Paasmaal
 - ▶ 4. het Paasmaal van de Messias

3.2. Het Paasmaal t.t.v. Jezus

Verschil 1. Het offeren van het lam in de tempel

- het lam moest geslacht worden in de tempel en gegeten in Jeruzalem en enkel de Levitische priester mocht het bloed op het altaar uitgieten (Dt. 16,5-7)
 - ▶ Gij moogt het paasoffer niet slachten in de woonplaats die Jahwe uw God u schenkt, maar alleen op de plaats die Hij uitkiest om er zijn naam te vestigen. Gij moet het slachten in de avond, bij het ondergaan van de zon, het tijdstip van uw vertrek uit Egypte. Gij moet het koken en nuttigen op de plaats die Jahwe uw God uitkiest, en de volgende morgen kunt ge weer naar huis gaan.
- twee dingen zijn duidelijk:
 - ▶ 1. het was niet enkel een maaltijd maar ook een offer (zebah in Hebr), ook Ex. 12,27;
 - ▶ 2. het offer kon enkel legaal in tempel worden geslacht
- van belang is de link tussen tempel en paasmaal:
 - ▶ Josephus, *De Bello Jud.* 6,423-427, spreekt over 256.500 lammeren op één paasfeest, dit is goed voor ca 2 miljoen mensen. De hoeveelheid bloed moet voor iedereen duidelijk gemaakt hebben dat het eerst een offer was.
- na de verwoesting van tempel (70) is er geen tempel, geen offer meer:
 - dan worden synagoge en rabbi's belangrijk

3.2. Het Paasmaal t.t.v. Jezus

Vershil 2: De kruisiging van de paaslammeren

- de lammeren werden ook “gekruisigd”.
 - ▶ Mishna, *Pesahim* 5,9: er werden dunne houten twijgen tussen schouders van lam gestoken en dan tak van granaatappelhout van mond tot billen; *Pesahim* 7,1 ... paaslam had vorm van kruisiging
 - ▶ ook bij Justinus (+156), *Dialog. c. Trypho* 40.
- vgl. ook Jezus (en anderen) werden gekruisigd

3.2. Het Paasmaal t.t.v. Jezus

Verschil 3: Een deelname aan het eerste Paasmaal

- het was niet alleen een offer maar ook een **gedachtenis** of **herinnering** (Ex. 12,14) waardoor men niet enkel in herinnering bracht maar ook in zekere zin tegenwoordig stelde.
 - ▶ Mishna, *Pesahim* 10,5:
 - het paasmaal is een middel om deel te krijgen aan de oorspronkelijke verlossing.

De huisvader die het verhaal deed sprak erover alsof hij er zelf deel van uitmaakte: m.a.w. de celebrant herinnert niet alleen aan de exodus, maar heeft er actief deel aan en doet de toehoorders eraan deelnemen.

- zin en betekenis:
 - ▶ de redding in de tijd van Mozes geldt niet enkel de vaders maar ook ons.

3.2. Het Paasmaal t.t.v. Jezus

Verschil 4: Het Paasmaal van de Messias

- Nieuw (t.t.v. Jezus): het paasmaal werd verbonden met de komst van de Messias en de tijd van verlossing.
 - ▶ men verwachtte de komst van de Messias in de paasnacht (div. Joodse bronnen)
- deze nieuwe tradities zijn kennelijk gebaseerd op Ex. 12,42: “Daarom waken alle Israëlieten deze nacht voor Jahwe”.
 - ▶ het was een nacht van waakzaamheid voor de komst van de Messias.
- Hiëronymus, *Comm. op Mat.* 4 in 25,6: vermeldt dat de Joden de komst van de Messias verwachtten met Pasen om middernacht.

3. Het nieuwe Paasmaal

3.3 Jezus en het Nieuwe Paasmaal

- als Jezus zichzelf zag als de nieuwe Mozes en het begin van een exodus/pascha, **wanneer vond dan het Paasmaal plaats?**
- antwoord: bij Laatste Avondmaal, vlak voor zijn eigen “exodus/uittocht” uit Jeruzalem. (Lc. 9,31)
 - ▶ het was niet enkel een herinnering maar met opzet instellen van een nieuw Paasmaal
 - ▶ een vergelijking tussen het Joodse Paasmaal (uit die tijd) en het Laatste Avondmaal van Jezus geeft behalve de **vier verschillen** ook **drie opvallende overeenkomsten**.

3.3 Jezus en het Nieuwe Paasmaal

Drie opvallende overeenkomsten LA en oude paasmaal

- het Laatste Avondmaal:
 - ▶ 1. was op de avond dat paaslam gegeten werd (Mt. 26,17-19; Mc. 14,12, Lc. 22,14-15), onmiddellijk na het offeren van de paaslammeren
 - ▶ 2. werd gegeten in Jeruzalem en niet in Bethanië waar ze verbleven (Mc. 14,13; Joh. 18,1) .. het moest binnen muren van Jeruzalem gegeten worden .. in de nacht
 - ▶ 3. het eindigt met een hymne (Mt. 26,30; Mk. 14,26) = Ps. 118 ..Hallel

3.3 Jezus en het Nieuwe Paasmaal

Verschillen tussen het LA en het normale paasmaal

- 1. normaliter binnen familieverband.
 - ▶ hier: Jezus is de leider van de 12, Hij is niet hun vader..
- 2. normaliter nadruk op verbond met Abraham, uittocht en intocht.
 - ▶ hier: Jezus spreekt over nieuw verbond voorspeld door Jer. 31,31-33 en 1 Kor. 11,25.
- 3. normaliter paaslam centraal.
 - ▶ hier: er wordt niet over gerept
 - ▶ ipv van bloed en vlees van lam komt dat van Hem: *“Dit is Mijn Lichaam ...”* dat wordt gegeten.
- 4. vóór de verwoesting van de tempel was het hoogtepunt van het paasoffer het vergieten van het bloed van het paaslam. Het bloed werd in schalen opgevangen en tegen het altaar gegooid.
 - ▶ hier: *“Dit is mijn Bloed van het Verbond, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving van zonden.”* Mt. 26,27-28. Hij is het Paaslam

3.3 Jezus en het Nieuwe Paasmaal

Conclusie en consequenties

- 1. Jezus vierde het paasmaal maar veranderde het ook:
 - ▶ Het is nu het paasmaal van de Messias, waardoor heel het volk verlost wordt.

- 2. Nog een teken van iets nieuws:
 - ▶ De opdracht om het te blijven herhalen (1 Kor. 11,25).

- Betekenis:
 - ▶ Het is niet meer het Levitische priesterschap dat dit moet doen, maar de apostelen/leerlingen.
 - ▶ Jezus plaatst Zijn eigen lichaam en bloed in het centrum: Hij ziet zichzelf als het nieuwe paaslam dat geslacht gaat worden

3.1 De bijbelse wortels van het Paasmaal

3.1.4. Eet het vlees van het lam!

- Terug de vraag: **Hoe kan Jezus de opdracht geven zijn Lichaam te eten?**
- Jezus zag zichzelf niet enkel als de Mensenzoon (Dan. 7,14) maar ook als het nieuwe paaslamb dat geofferd werd om het nieuwe verbond te bekrachtigen en wiens bloed vergoten werd tot vergeving van de zonden.
 - de lammeren werden gekruisigd in de tempel.
- In OT en de Joodse traditie is het offer van het lam niet voltooid met de dood ervan, maar pas door het eten ervan: Jezus, het nieuwe paaslamb, moet gegeten worden.
- **Is het eten van het Lichaam van Jezus werkelijk of symbolisch bedoeld?**
- “*Dit is mijn bloed*” is dit letterlijk of symbolisch (het representeert mijn bloed)?
 - ▶ In het O.T. moest het lam niet enkel geofferd worden, maar ook gegeten. Dus daar is het niet een symbool van het vlees van het Lam, maar reëel.
 - ▶ Ook het bloed moet gedronken worden (niet in OT). Het verschil is uiteraard dat het nu om het lichaam en bloed niet van een dier maar van een persoon gaat, dat van de Messias.

3.1 De bijbelse wortels van het Paasmaal

3.1.4. Eet het vlees van het lam! (2)

- Voor de eerste Christenen was de band tussen de dood van het Lam en het eten van Zijn vlees evident:
 - ▶ 1 Kor. 5,7-8: `Doet het oude zuurdeeg weg, om vers deeg te worden, ge moet immers zijn als ongezuurde paasbroden, want ook ons paaslam is geslacht: Christus zelf. Wij moeten ons feest niet vieren met het oude zuurdeeg, met het bederf van slechtheid en boosheid, maar met het zuivere brood van reinheid en waarheid.'
 - ▶ 1 Kor. 10,16: `Geeft niet de beker der zegening die wij zegenen, gemeenschap met het bloed van Christus? Geeft niet het brood dat wij breken, gemeenschap met het lichaam van Christus?'
- Zoals de Joden het paasmaal zagen als een deelname aan de exodus uit Egypte zo zagen de eerste Christenen de Eucharistie als werkelijke deelname aan het LA en de dood/exodus van Jezus.
- **Hier probleem: wat met het drinken van bloed?**
 - ▶ dit werd in het OT niet gedronken (expliciet verboden) maar vergoten, bij het LA echter wel.
 - ▶ nu studie van een ander aspect van LA: het Manna uit de hemel.

4. Het Manna van de Messias

Inhoudsopgave

- 4.1 Het manna in de Verbondstent.
- 4.2 Het brood van de komende wereld.
- 4.3 Jezus en het nieuwe Manna
- 4.4 “*Deze taal stuit iemand tegen de borst.*”

4. Het Manna van de Messias

Inleiding

- Als Jezus zichzelf ziet als het begin van de nieuwe exodus, dan is de vraag: welk voedsel is er voor onderweg?
- In het O.T. is het volk 40 jaar in de woestijn (Num. 32,13) en kreeg daar manna te eten
- Manna is de tweede sleutel om het LA te ontrafelen (de eerste was het paaslam)
- Joh. 6,35-39 (Eucharistische rede) verwijst niet naar het paaslam wel naar het manna
 - ▶ Jezus sprak tot hen: *'Ik ben het brood des levens: wie tot Mij komt zal geen honger meer hebben, en wie in Mij gelooft, zal nooit meer dorst krijgen. 36 Maar Ik zei u reeds, dat, hoewel gij Mij hebt gezien, gij toch niet gelooft. 37 Al wat de Vader Mij geeft, zal tot Mij komen, en wie tot Mij komt, zal Ik niet buitenwerpen. 38 Ik ben immers uit de hemel neergedaald, niet om mijn eigen wil te doen, maar de wil van Hem die Mij gezonden heeft; 39 en dit is de wil van Hem die Mij gezonden heeft, dat Ik niets van wat Hij Mij gegeven heeft verloren laat gaan, maar het doe opstaan op de laatste dag.'*

4. Het Manna van de Messias

4.1 Het Manna in de Verbondstent.

- Na de redding bij de Rode Zee (Ex. 14,30-31) is er gemor tegen Mozes over het gebrek aan eten (16,2-3), hierop volgt de gave van het manna (16,4-5; 11-15)
- Manna is miraculeus of wonderbaarlijk en heeft minstens 4 kenmerken:
 - ▶ 1. wonderbaarlijk brood uit de hemel
 - ▶ 2. onderdeel van een dubbel voedselmirakel nl. het kwam tegelijk met de kwartels
 - ▶ 3. werd niet alleen gegeten, ook bewaard in de verbondstent
 - ▶ 4. smaakte naar honingkoek

Het manna in de woestijn

Tekst: Ex. 16,11-27.31-36 (deel 1)

- **16,11** Jahwe sprak tot Mozes: **12** 'Ik heb het gemor van de Israëlieten gehoord. Dit moet ge hun zeggen: Tegen de avond kunt ge vlees eten en morgenochtend zult ge volop brood hebben. Dan zult ge weten dat Ik Jahwe, uw God, ben.'
- **13** En het was avond, toen de kwartels kwamen aangevlogen die neervielen over heel het kamp. De volgende morgen hing er dauw rondom het kamp. **14** En toen deze was opgetrokken lag er over de woestijn een fijne korrelige laag, alsof de grond met rijp was bedekt. **15** De Israëlieten zagen het en vroegen: '*Wat is dat?*' (= *Manna*) Ze wisten werkelijk niet wat het was. Mozes legde hun uit: 'Dit is het brood dat Jahwe u te eten geeft. **16** En aldus heeft Jahwe bepaald: Ieder mag er zoveel van nemen als hij voor zijn familie nodig heeft: een omer per persoon. Maar ieder mag alleen maar nemen voor degenen die in zijn tent verblijven.' **17** De Israëlieten deden dat ook: de een verzamelde meer, de ander minder. **18** Als ze het met de omer namaten bleek een grote hoeveelheid nooit te groot en een kleine hoeveelheid nooit te klein, en had de man die veel had nooit te veel en de man die weinig had nooit te weinig. Iedereen had juist zoveel verzameld als hij nodig had. **19** Mozes vermaande hen: 'Er mag niets bewaard worden voor de volgende dag.' **20** Maar sommigen stoorden zich niet aan Mozes' bevel en bewaarden toch iets tot de volgende dag; toen zat het vol wormen en het stonk afschuwelijk. Mozes was woedend op hen.

Tekst: Ex. 16,11-27.31-36 (deel 2)

- **21** Iedere morgen opnieuw verzamelden zij het, ieder zoveel als hij nodig had. Zodra de zon warm begon te worden smolt het weg. **22** Op de zesde dag vonden zij een dubbele hoeveelheid brood, twee omer per persoon. Alle leiders van de gemeenschap kwamen het Mozes zeggen. **23** Deze legde hun uit: `Zo heeft Jahwe bepaald: Morgen is het sabbatdag, de sabbat die gewijd is aan Jahwe. Bakt en kookt wat u nodig hebt. Wat overblijft moet u opzij leggen en bewaren voor morgen.' **24** Zij legden dus een gedeelte opzij voor de volgende morgen, zoals Mozes bevolen had. Deze keer stonk het niet en er zagen geen wormen in. **25** En Mozes zei: `Dit moet u vandaag gebruiken, want vandaag is het sabbat voor Jahwe. Vandaag zult u buiten niets vinden. **26** Zes dagen kunt u verzamelen, maar op de zevende dag, op de sabbat, is er niets.' **27** Sommige mensen gingen er de zevende dag toch op uit, maar zij vonden niets. ... **31** Israël noemde het brood manna. Het was wit als korianderzaad en smaakte naar honingkoek. **32** Mozes sprak nog: `Dit heeft Jahwe bevolen: Bewaar een volle omer voor uw nageslacht. Dan kunnen zij zien welk brood Ik u te eten gegeven heb in de woestijn, toen Ik u wegvoerde uit Egypte.' **33** Mozes gaf Aäron de opdracht: `Neem een urn, doe er een volle omer manna in en zet die voor Jahwe, om ze voor het nageslacht te bewaren.' **34** Aäron deed wat Jahwe aan Mozes bevolen had en plaatste de urn ter bewaring bij de verbondsakte. **35** Veertig jaar lang aten de Israëlieten het manna, tot ze in bewoonde streken kwamen.

4.1 Het Manna in de Verbondstent.

Kenmerk 1: wonderbaarlijk

- het was wonderbaarlijk brood uit de hemel
 - ▶ niet een natuurlijk substantie van de tamarisk

- vier redenen:
 - ▶ het wordt zo genoemd
 - ▶ hoe veel/weinig ze ook verzamelden het was altijd ongeveer 1 omer (ca 1 liter)
 - ▶ het was niet langer dan 1 dag houdbaar (Ex. 16,16-20)
 - ▶ het was er elke dag gedurende 40 jaar en hield op toen zij het beloofde land binnentrokken (Joz. 4). (tamarisk enkele maanden in de zomer)

- de Israëlieten wisten niet wat het was daarom manna (man hu = wat is het?).

4.1 Het Manna in de Verbondstent.

Kenmerk 1: wonderbaarlijk (2)

- of de moderne lezer het verhaal van het manna geloof is niet relevant. Het O.T. geloofde het en Jezus las het.
- bv Ps. 78,23-24.29:
 - ▶ “En de wolken daarboven gebod Hij, heeft de deuren des hemels geopend. 24 Hij liet het manna tot spijs op hen regenen, hemelkoren was wat Hij hun gaf; 29 En zij aten -zich oververzadigend: wat zij wensten, Hij had het verschaft.”
- en Wijsh. 16,20-21:
 - ▶ “Uw volk daarentegen hebt Gij met engelenspijs gevoed en hun vanuit de hemel zonder ophouden een toebereid brood gegeven, dat iedere smaak in zich had en aangenaam was voor ieder die het proefde. 21 Uw gave immers maakte op zichzelf uw goedheid jegens uw kinderen zichtbaar, maar zij voegde zich bovendien naar het verlangen van de gebruiker en veranderde in wat ieder wenste.”
- het was het engelenbrood (panis angelicus).

4.1 Het Manna in de Verbondstent.

Kenmerk 2: Onderdeel van een dubbel mirakel

- manna was onderdeel van een dubbel mirakel: manna en kwartels (Ex. 16,12)
- het wonder is brood en vlees uit de hemel Ps. 78,27: “en gaf vlees, op hen regenend als stof, een zandstorm van wiekende vogels”.
- Betekenis: zal belangrijk zijn als Jezus Zijn eigen vlees te eten geeft

4.1 Het Manna in de Verbondstent.

Kenmerk 3. Men at het niet alleen, ook werd er bewaard in de verbondstent

- de Israëlieten aten het manna niet enkel als hun dagelijks brood maar ze bewaarden een deel ervan in de Verbondstent, in het heilige der heilige bij de ark van verbond vgl. Ex. 16,32-34:
 - ▶ “Mozes sprak nog: `Dit heeft Jahwe bevolen: Bewaar een volle omer voor uw nageslacht. Dan kunnen zij zien welk brood Ik u te eten gegeven heb in de woestijn, toen Ik u wegvoerde uit Egypte.’ Mozes gaf Aäron de opdracht: `Neem een urn, doe er een volle omer manna in en zet die voor Jahwe, om ze voor het nageslacht te bewaren.’ Aäron deed wat Jahwe aan Mozes bevolen had en plaatste de urn ter bewaring bij de verbondsakte.”
- zo werd duidelijk: het manna is niet alleen wonderbaarlijk maar ook heilig.
- volgens Hebr. 9,4 werd het in een gouden urn in de ark naast de stenen tafelen en de staf van Aäron (die bloeide) bewaard.
- kortom: het was geen gewoon brood

4.1 Het Manna in de Verbondstent.

Kenmerk 4: Het smaakte naar honingkoek

- manna had een aparte smaak (Ex. 16,31): Het ... smaakte naar honingkoek.
 - ▶ honing verwijst naar het beloofde land: “Het land van melk en honing” (Ex. 3,8) en is een voorsmaak ervan.
- hield op toen ze er kwamen (Joz. 5,10-12).
 - ▶ Ze hadden het niet meer nodig, want de bestemming was bereikt.
- **Betekenis:** manna is wonderbaarlijk brood uit de hemel, een teken van Gods trouw, voorsmaak van het beloofde land en voedsel voor onderweg.
- in latere Joodse traditie werd het manna een van de belangrijkste tekenen van wat God zou doen als Hij de nieuwe exodus zou inleiden en de Messias zou zenden.

4. Het Manna van de Messias

4.2 Het brood van de komende wereld.

- Manna in de buitenbijbelse Joodse literatuur:
- er zijn heel veel teksten, met daarin drie tradities
 - ▶ 1. het manna is niet enkel miraculeus was maar ook **pre-existent**.
 - dateert van vóór de val van Adam en Eva (Gen. 3)
 - ▶ 2. het manna was een bovennatuurlijke realiteit die bewaard werd in hemelse tempel om het Volk Gods te **voeden**
 - ▶ 3. als **Messias** zou komen zou hij ook het wonder van het manna meebrengen. Het zou opnieuw van de hemel regenen.

4.2 Het brood van de komende wereld.

Joodse traditie 1: Manna vanaf het begin van de schepping

- Mishna:
 - ▶ manna was een van de 10 dingen die God schiep op de vooravond van de 7de dag, samen met de staf van Aäron en de tafels van de 10 geboden (Mish. Abooth 5,6)
- een Targoem (= Aramese vertaling van de Schrift voor gebruik in synagoge):
 - ▶ “de Heer sprak tot Mozes: Kijk, ik zal voor jou brood uit de hemel brengen, dat voor jou gereserveerd is vanaf het begin.” (Targum pseudo-Jonathan on Ex. 16,4, vrijwel id. bij Ex. 16,15)
- voor sommige rabbi's
 - ▶ 1. bestond het manna vanaf het begin van de schepping.
 - het was volmaakt voedsel, dat niet geraakt werd door zonde van eerste mensen.
 - ▶ 2. manna was ook een terugkeer naar Eden, de toestand van voor de zondeval.
- beide ideeën bij Jezus in het de synagoge van Kafarnaum (Joh. 6,26-65).

4.2 Het brood van de komende wereld.

Joodse traditie 2: Eeuwig brood in de hemelse tempel

- Let wel: in oude Jodendom is de materiële wereld is een soort teken van de onzichtbare wereld.
 - ▶ in het centrum van de hemelse wereld staat God in zijn hemelse tempel omringd door engelen die hem dag en nacht dienen.
 - ▶ de aardse tempel was een materieel teken van de onzichtbare God en de onzichtbare tempel.
 - ▶ in de hemelse tempel was er ook manna, (vgl. Bab. Talmud, *Hagigah* 12b)
 - het manna werd door de engelen in de hemel gemalen en er bewaard, Michaël diende als belangrijkste engel aan het offeraltaar

- kort:
 - ▶ sommigen zagen het manna als een eeuwige realiteit, voedsel, dat in de hemel bestond vóór het op aarde neerregende tijdens de Exodus.

4.2 Het brood van de komende wereld.

Joodse traditie 3: Het Manna van de Messias

- voor sommige rabbi's bestond het manna nog in hemel nadat het op aarde gediend had.
- zij wachtten op de terugkeer ervan.
 - ▶ omdat velen de Messias als nieuwe Mozes zagen wachtten zij ook op de terugkeer van het manna met de Messias.
 - bv. Midrash Rabbah over Ex. 16,4 (*Ecclesiastes Rabbah* 1,9), ook Mekilta over Ex. 16,25
 - ▶ de oudste tekst in de Joodse apocalyps 2 Baruch: (einde 1e-begin 2de eeuw AD)
 - “in de dagen van de Messias ... zal de schat van Manna van boven neerdalen en zij zullen het in die jaren eten ... tot het einde van de tijd” (2 Bar 29,3.6-8).
 - kortom ze zullen dit wonder elke dag zien, want zij zullen het elke dag eten.
- deze traditie draagt de hoop dat het wonderbaarlijke manna met de Messias zag terugkeren, een voorsmaak van het “Brood in de komende wereld” (*Genesis Rabbah* 82,8)

4. Het Manna van de Messias

4.3 Jezus en het nieuwe Manna

- Heeft Jezus verwezen naar deze oude Joodse hoop op het nieuwe Manna?
- Werpt dit licht op het LA?
- Jezus verwijst minstens twee keer hiernaar
 - ▶ 1. in het Onze Vader: “Geef ons heden ons dagelijks brood”
 - ▶ 2. in Joh. 6,26-71 (m.n. 48-71): over het manna en het eten en drinken van Zijn vlees en bloed

4.3 Jezus en het nieuwe Manna

Eerste verwijzing: In het Onze Vader

- in het Onze Vader (Mt. 6,9-13; Lc. 11,1-4): “Geef ons heden ons **dagelijks** brood”
- twee vragen:
 - ▶ 1. waarvoor wil Jezus zijn leerlingen laten bidden?
 - ▶ 2. waarom herhaalt Jezus zichzelf?
 - heden en dagelijks lijken 2x hetzelfde.
- Antwoord ligt in het Griekse ἐπιούσιος
 - ▶ Mt. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον:
 - ▶ Lc. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδου ἡμῖν τὸ καθ’ ἡμέραν:
- Wat betekent dit woord ἐπιούσιος? Twee problemen:
 - ▶ 1. onbekend of het een vertaling van een Hebreeuws of Aramees woord is en van welk woord dat zou zijn geweest.
 - ▶ 2. het is een neologisme. (bij de kerkvaders komt het altijd hier vandaan)
- gesuggereerde vertalingen:
 - ▶ ἐπι τὴν οὐσίαν (epi ten ousian): voor de huidige tijd
 - ▶ ἡ ἐπιούσια (he epiousia): voor de komende dag
 - ▶ ἐπι οὐσιᾶ (epi ousia): voor het bestaan

4.3 Jezus en het nieuwe Manna

Eerste verwijzing: In het Onze Vader (3)

- de meest correcte en oudste vertaling van ἐπιουσιος lijkt:
 - ▶ ἐπι = “op, boven”
 - ▶ οὐσιος = “wezen, substantie, bestaan, natuur”
 - ▶ betekent: bovennatuurlijk
- in de vulgata (Latijnse vertaling van Hiëronymus): Panem nostrum **supersubstantialem** da nobis hodie.
 - ▶ Hiëronymus (347-420): “Het is boven alle substanties en overstijgt alle schepselen”.
 - ▶ Cyrillus van Jeruzalem (313-386): “Gewoon brood is niet bovennatuurlijk (supersubstantialis), maar dit Heilig Brood is bovennatuurlijk” (*Myst. Cat.* 23,15).
 - ▶ ook bij Cyprianus (+258).
- als het over bovennatuurlijk brood gaat dan is dat in de context van de eerste eeuw niets anders dan het nieuwe manna uit de hemel (dagelijks en bovennatuurlijk / wonderbaarlijk).

4.3 Jezus en het nieuwe Manna

Tweede verwijzing: Joh. 6,26-58 (tekst 1)

■ Jezus nam het woord en zeide: *'Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u: Niet omdat gij tekenen gezien hebt, zoekt ge Mij, maar omdat gij van de broden hebt gegeten tot uw honger was gestild. 27 Werkt niet voor het voedsel dat vergaat, maar voor het voedsel dat blijft om eeuwig te leven en dat de Mensenzoon u zal geven. Op Hem immers heeft de Vader, God zelf, zijn zegen gedrukt.'* **28** Daarop zeiden zij tot Hem: *'Welke werken moeten wij voor God verrichten?'* **29** Jezus gaf hun ten antwoord: *'Dit is het werk dat God van u vraagt: te geloven in Degene, die Hij gezonden heeft.'*

30 Zij zeiden tot Hem: *'Wat voor teken doet Gij dan wel, waardoor wij kunnen zien dat wij in U moeten geloven?'* *Wat doet Gij eigenlijk? 31 Onze vaders hebben het manna gegeten in de woestijn, zoals geschreven staat: Brood uit de hemel gaf hij hun te eten.'*

32 Jezus hernam: *'Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u: wat Mozes u gaf was niet het brood uit de hemel; het echte brood uit de hemel wordt u door mijn Vader gegeven; 33 want het brood van God daalt uit de hemel neer en geeft leven aan de wereld.'* **34** Zij zeiden tot Hem: *'Heer, geef ons altijd dat brood.'* **35** Jezus sprak tot hen: *'Ik ben het brood des levens: wie tot Mij komt zal geen honger meer hebben, en wie in Mij gelooft, zal nooit meer dorst krijgen.'*

4.3 Jezus en het nieuwe Manna

Tweede verwijzing: Joh. 6,26-58 (tekst 2)

■
36 Maar Ik zei u reeds, dat, hoewel gij Mij hebt gezien, gij toch niet gelooft. 37 Al wat de Vader Mij geeft, zal tot Mij komen, en wie tot Mij komt, zal Ik niet buitenwerpen. 38 Ik ben immers uit de hemel neergedaald, niet om mijn eigen wil te doen, maar de wil van Hem die Mij gezonden heeft; 39 en dit is de wil van Hem die Mij gezonden heeft, dat Ik niets van wat Hij Mij gegeven heeft verloren laat gaan, maar het doe opstaan op de laatste dag. 40 Dit is de wil van mijn Vader, dat ieder die de Zoon ziet en in Hem gelooft, eeuwig leven bezit; en ik zal hem doen opstaan op de laatste dag.'

41 De Joden morden over Hem, omdat Hij gezegd had: 'Ik ben het brood dat uit de hemel is neergedaald,' 42 en zij zeiden: 'Is dit niet Jezus, de zoon van Jozef, en kennen wij zijn vader en moeder niet? Hoe kan Hij dan zeggen: Ik ben uit de hemel neergedaald?'

43 Maar Jezus sprak tot hen: 'Mort toch niet onder elkaar. 44 Niemand kan tot Mij komen, als de Vader die Mij zond, hem niet trekt; en Ik zal hem doen opstaan op de laatste dag. 45 Er staat geschreven bij de profeten: En allen zullen door God onderricht worden. Al wie naar de leer van de Vader geluisterd heeft, komt tot Mij.'

4.3 Jezus en het nieuwe Manna

Tweede verwijzing: Joh. 6,26-58 (tekst 3)

■

46 Niet dat iemand de Vader gezien heeft, alleen Degene die uit God is, heeft de Vader gezien.
47 Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u: wie gelooft, heeft eeuwig leven. 48 Ik ben het brood des levens. 49 Uw vaders, die het manna gegeten hebben in de woestijn, zijn niettemin gestorven; 50 maar dit brood daalt uit de hemel neer, opdat wie er van eet niet sterft. 51 Ik ben het levende brood dat uit de hemel is neergedaald. Als iemand van dit brood eet, zal hij leven in eeuwigheid. Het brood dat Ik zal geven, is mijn vlees, ten bate van het leven der wereld.'

52 De Joden geraakten daarover met elkaar in twist en zeiden: 'Hoe kan Hij ons zijn vlees te eten geven?'

53 Jezus sprak daarop tot hen: 'Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u: als gij het vlees van de Mensenzoon niet eet en zijn bloed niet drinkt, hebt gij het leven niet in u. 54 Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, heeft eeuwig leven en Ik zal hem doen opstaan op de laatste dag. 55 Want mijn vlees is echt voedsel en mijn bloed is echte drank. 56 Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, blijft in Mij en Ik in hem. 57 Zoals Ik door de Vader die leeft, gezonden ben en leef door de Vader, zo zal ook hij die Mij eet, leven door Mij. 58 Dit is het brood, dat uit de hemel is neergedaald. Het is niet zoals bij de vaders, die gegeten hebben en niettemin gestorven zijn: wie dit brood eet, zal in eeuwigheid leven.' (Joh. 6,35-58)

4.3 Jezus en het nieuwe Manna

Tweede verwijzing: Joh. 6,31-58 (3)

- 6,53-55: *“Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u: als gij het vlees van de Mensenzoon niet eet en zijn bloed niet drinkt, hebt gij het leven niet in u. 54 Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, heeft eeuwig leven en Ik zal hem doen opstaan op de laatste dag.55 Want mijn vlees is echt voedsel en mijn bloed is echte drank.”*
- Is dit letterlijk of symbolisch?
- antwoord: niet enkel de woorden maar ook de context van deze toespraak is gebaseerd op de Joodse hoop op de komst van een nieuwe Mozes en de terugkeer van het manna uit de hemel

4.3 Jezus en het nieuwe Manna

Tweede verwijzing: Joh. 6,35-58 (4)

- de context van het manna uit de hemel:
 - ▶ het volgt op en uit Joh. 6,1-15: de wonderbare broodvermenigvuldiging die evident verbonden is met manna in exodus. Joh. 6,14-14:
 - Toen de mensen het teken zagen ..., zeiden ze: 'Dit is stellig de profeet die in de wereld moet komen.' 15 Daar Jezus begreep, dat zij zich van Hem meester wilden maken om Hem mee te voeren en tot koning uit te roepen, trok Hij zich weer in het gebergte terug, geheel alleen.
- de Joden zelf (2 dingen):
 - ▶ 1. erkennen Jezus als de Messias, in 6,15 willen ze Hem koning maken
 - ▶ 2. identificeren hem als de nieuwe Mozes, 6,14: 'Dit is stellig de profeet die in de wereld moet komen.' (een profeet zoals Mozes Dt. 4)
- ze vragen Jezus om het wonder van het manna te herhalen (6,30-34)
 - ▶ Zij zeiden tot Hem: 'Wat voor teken doet Gij dan wel, waardoor wij kunnen zien dat wij in U moeten geloven?' Wat doet Gij eigenlijk? 31 Onze vaders hebben het manna gegeten in de woestijn, zoals geschreven staat: Brood uit de hemel gaf hij hun te eten. 32 Jezus hernam: '*Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u: wat Mozes u gaf was niet het brood uit de hemel; het echte brood uit de hemel wordt u door mijn Vader gegeven*'.

4.3 Jezus en het nieuwe Manna

Tweede verwijzing: Joh. 6,35-58 (5)

- Het volk wist dat de Messias de nieuwe Mozes moest zijn en dat hij het wonder van het manna moest doen.
 - ▶ dit doet Jezus over Zijn Lichaam gaat praten in de langste toespraak in Joh. NI. Joh. 6,35-58.
 - dat het over het LA gaat daarover is iedereen het eens.
- wat bedoelde Hij met dat eten en drinken?
- vrijwel niemand ziet dat Jezus de uitleg over de werkelijke tegenwoordigheid in de Eucharistie direct verbindt met het nieuwe manna in de hemel
 - ▶ 6,49: “Uw vaders, die het manna gegeten hebben in de woestijn, zijn niettemin gestorven”
 - ▶ -> 6,58: ‘Dit is het brood dat van de hemel neerdaalt, niet zoals bij de vaders, die gegeten hebben en niettemin gestorven zijn: wie dit brood eet, zal in eeuwigheid leven.’
- Merk op: Jezus zou ook over het paaslam hebben kunnen spreken, maar als het gaat over het eten en drinken van Lichaam en Bloed dan kiest hij voor het manna als benadering.

4.3 Jezus en het nieuwe Manna

Tweede verwijzing: Joh. 6,35-58 (6)

- Hoe helpt deze verwijzing naar het manna om te achterhalen wat Hij bedoelt?
- eigenlijk eenvoudig: voor een eerste eeuwse-Jood geldt dat **als de Eucharistie het nieuwe manna uit de hemel is, dat dan niet enkel een symbool kan zijn.** Het moet bovennatuurlijk brood uit de hemel zijn.
 - ▶ als het oude manna bovennatuurlijk brood is, hoe kan het nieuwe manna dan enkel een symbool zijn?
 - ▶ een oud-testamentische voorafbeelding (type) kan nooit groter zijn dan de vervulling, ergo:
 - als het oude manna echt tastbaar bovennatuurlijk brood uit de hemel is dan moet het nieuwe dat minstens ook zijn
 - dat is wat Jezus zegt in 6,51.58: “wie dit brood eet, zal in eeuwigheid leven.”
 - ▶ de enige keer in O.T. dat er zo over leven in eeuwigheid gesproken wordt in de context van eten is over de vrucht van de boom van het leven in het paradijs na de zondeval (Gen. 3,22: “door daarvan te eten, zou hij eeuwig blijven leven!”).
- **Betekenis:** als Jezus de Eucharistie zag als gewoon brood dan zou Hij nooit de vergelijking met het manna gemaakt hebben.

4. Het Manna van de Messias

4.4 “Deze taal stuit iemand tegen de borst.”

- De reactie van de leerlingen en Jezus' antwoord. Joh. 6,60-69:

-

Toen zij dit hoorden, zeiden velen van zijn leerlingen: *‘Deze taal stuit iemand tegen de borst.*

Wie kan daar naar luisteren?’

61 Maar Jezus, die uit zichzelf wist dat zijn leerlingen daarover morden, vroeg hun: *‘Neemt gij daar aanstoot aan? Als gij dan de Mensenzoon ziet opstijgen naar waar Hij vroeger was...? Het is de geest die levend maakt, het vlees is van geen nut. De woorden die Ik tot u gesproken heb, zijn geest en leven. Maar er zijn er onder u, die geen geloof hebben.’* - Jezus wist inderdaad van het begin af aan wie het waren die niet geloofden en wie Hem zouden overleveren -.

65 Hij voegde er aan toe: *‘Daarom heb Ik u gezegd, dat niemand tot Mij kan komen, als het hem niet door de Vader gegeven is.’*

66 Tengevolge hiervan trokken velen van zijn leerlingen zich terug en verlieten zijn gezelschap.

67 Waarop Jezus aan de twaalf vroeg: *‘Wilt ook gij soms weggaan?’*

68 Simon Petrus antwoordde Hem: *‘Heer, naar wie zouden wij gaan? Uw woorden zijn woorden van eeuwig leven 69 en wij geloven en weten dat Gij de Heilige Gods zijt.’*

4. Het Manna van de Messias

4.4 “Deze taal stuit iemand tegen de borst.” (2)

- De negatieve reactie van de leerlingen leert dat zij het in elk geval letterlijk namen zoals de anderen in de synagoge (6,60).
 - ▶ uiteraard is eten en drinken van zijn lichaam en bloed schokkerend voor de Joden (en anderen).
- Jezus wijst erop dat enkelen niet geloven (6,64).
- **het probleem is niet dat zij hem verkeerd begrepen**, en dat Hij hen nadere uitleg moest geven zoals in Mt. 16,5-12 (waar Hij hun verkeerde opvatting corrigeert):
Toen de leerlingen naar de overkant voeren, hadden zij vergeten brood mee te nemen. 6 Jezus sprak tot hen: *‘Let op en wacht u voor het zuurdeeg van de Farizeeën en de Sadduceeën.’*
7 Zij spraken daar onder elkander over: *‘Dat zegt Hij omdat wij geen brood meegenomen hebben. 8 Maar Jezus bemerkte het en zei: ‘Wat bespreekt gij daar onder elkander, kleingelovigen: dat Ik dit gezegd heb, omdat ge geen brood bij u hebt? Begrijpt gij het dan nog niet? Herinnert gij u niet de vijf broden en het aantal korven dat gij hebt gebruikt? Of de zeven broden voor de vierduizend en het aantal manden dat gij toen nodig had? Hoe is het mogelijk dat gij niet begrijpt dat ik u niet over brood gesproken heb? Maar wacht u voor het zuurdeeg van de Farizeeën en Sadduceeën.’* 12 Toen begrepen zij dat Hij hen gewaarschuwd had voor de leer van de Farizeeën en Sadduceeën en niet voor het zuurdeeg van brood.”

4. Het Manna van de Messias

4.4 “Deze taal stuit iemand tegen de borst.” (3)

- Jezus zegt niet dat ze hem niet begrijpen maar :*‘Neemt gij daar aanstoot aan?’* (6,61)
- het probleem is dat zij **niet geloofden**
 - ▶ dit is de enige keer dat leerlingen Hem verlaten omwille van wat Hij leerde!
 - ▶ zij namen letterlijk wat Hij zei én Hij greep niet in, kennelijk omdat Hij het zo bedoelde.
 - ▶ Hij vraagt zelfs aan Petrus en co. of ook zij willen heengaan en deze antwoordt:
“Heer, naar wie zouden wij gaan? Uw woorden zijn woorden van eeuwig leven 69 en wij geloven en weten dat Gij de Heilige Gods zijt.”
– dit is hetzelfde als: *“Ik begrijp het niet helemaal, maar ik weet wel wie U bent”*.
 - ▶ Jezus geeft ook geen uitleg zoals na de parabel van de zaaier.
- Hij stelt vast dat enkel wie een bovennatuurlijk geloof heeft dit kan begrijpen:
6,65 *‘Daarom heb Ik u gezegd, dat niemand tot Mij kan komen, als het hem niet door de Vader gegeven is.’*

4. Het Manna van de Messias

4.4 “Deze taal stuit iemand tegen de borst.” (4)

- Jezus laat zijn leerlingen niet in totale duisternis: (Joh. 6,62-64)
 - ▶ *“Als gij dan de Mensenzoon ziet opstijgen naar waar Hij vroeger was...? 63 Het is de geest die levend maakt, het vlees is van geen nut. De woorden die Ik tot u gesproken heb, zijn geest en leven. 64 Maar er zijn er onder u, die geen geloof hebben. - Jezus wist inderdaad van het begin af aan wie het waren die niet geloofden en wie Hem zouden overleveren. -”*
- in Zijn antwoord twee sleutels om Zijn moeilijke woorden te begrijpen:
 - ▶ 1) het geheim/mysterie van Zijn goddelijke identiteit
 - ▶ 2) het geheim/mysterie van Zijn lichamelijk verrijzenis en hemelvaart in de kracht van de H. Geest

4.4 “Deze taal stuit iemand tegen de borst.” (5)

sleutel 1: Het geheim van Zijn goddelijke identiteit

- puur menselijk: geen mens kan zijn lichaam te eten geven zonder act van kannibalisme.
 - ▶ Wie dit zegt is (trilemma van C.S. Lewis)
 - óf een leugenaar
 - óf een gek
 - óf de Heer zelf.
- enkel de hemelse Messias kan dit doen. Daarom verwijst Hij naar zijn identiteit als de hemelse Messias.
 - ▶ dit deed hij overigens vaker (uitleg verderop)
 - bv. genezing (zondevergeving) van de lamme: *De Mensenzoon kan zonden vergeven* (Mc. 2,5-10)
 - bij het aren lezen op sabbat (Mt. 12,6-8): *De Mensenzoon is Heer van de sabbat*

4.4 “Deze taal stuit iemand tegen de borst.” (6)

sleutel 1: Het geheim van Zijn goddelijke identiteit (2)

- Joh. 8,58: “*vóór Abraham bestond ben ik (ἐγὼ εἰμί)*”
 - ▶ vgl. Ex. 3,14 tegen Mozes: “Ik ben die is” Ἐγώ εἰμι ὁ ὢν.
- Het duidelijkst in Joh. 10,24-33:
- De Joden kwamen in een kring om Hem heen staan en zeiden tot Hem: ‘*Hoelang houdt Gij ons nog in spanning? Als Gij de Messias zijt, zegt het ons dan ronduit.*’ 25 Jezus gaf hun ten antwoord: ‘*Ik heb het u gezegd, maar gij gelooft het niet. De werken die Ik in naam van mijn Vader doe, zij leggen getuigenis over Mij af. 26 Maar gij gelooft niet, omdat gij niet tot mijn schapen behoort. 27 Mijn schapen luisteren naar mijn stem en Ik ken ze en zij volgen Mij. 28 Ik geef hun eeuwig leven; zij zullen in eeuwigheid niet verloren gaan en niemand zal ze van Mij wegroven. 29 Mijn Vader immers, die ze Mij gegeven heeft, is groter dan allen; en niemand kan iets uit de hand van mijn Vader roven. 30 **Ik en de Vader, Wij zijn één.**’ 31 Weer raaptten de Joden stenen op om Hem te stenigen. 32 Maar Jezus zei hun: ‘*Ik heb voor uw ogen veel goede werken verricht, die uit de Vader voortkomen; om welk van die werken wilt gij Mij stenigen?*’ 33 De Joden gaven Hem ten antwoord: ‘*Niet om een goed werk stenigen wij U, maar om een godslastering: dat Gij, een mens, Uzelf tot God maakt.*’*

4.4 “Deze taal stuit iemand tegen de borst.” (7)

■ sleutel 1: Het geheim van Zijn goddelijke identiteit (3)

- De Joden begrepen hem heel goed wat Hij bedoelde als Hij zei één te zijn met de Vader.
 - ▶ dit was voor hen blasfemie.
- Men kan Jezus ‘claims’ w.b. de Eucharistie niet begrijpen zonder Zijn bewering dat Hij Gods Zoon is.
- daarom “*Als gij dan de Mensenzoon ziet opstijgen naar waar Hij vroeger was*” (Joh. 6,62)
- enkel door het begrijpen van het mysterie wie Hij is kan men zien dat Zijn Lichaam waarlijk voedsel en ware drank is

4.4 “Deze taal stuit iemand tegen de borst.” (8)

sleutel 2: Het mysterie van Zijn lichamelijk verrijzenis en hemelvaart

- Joh. 6,62: “Als gij dan de Mensenzoon ziet opstijgen naar waar Hij vroeger was...?”
- Hij gaat verder: 63 *“Het is de geest die levend maakt, het vlees is van geen nut.”*
- deze twee zinnen uit 63 samen maken duidelijk:
 - ▶ het gaat niet over het eten van een dood lichaam (kannibalisme)
 - ▶ het gaat wel over het eten van het levende vlees van Zijn verrezen lichaam dat door de Geest tot leven is gewekt en ten hemel is opgevaren
- dit is een andere clue:
 - ▶ het nieuwe manna is wonderbaarlijk: in de Eucharistie geeft Jezus Zijn gekruisigd en verrezen Lichaam en Bloed.
 - ▶ Zijn verrijzenislichaam is niet langer onderworpen aan tijd en ruimte
 - bv. verschijning aan de Emmausgangers (Lc. 24,16.34) en Maria Magdalena (Joh. 20,14)
 - ‘Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u: als gij het vlees van de Mensenzoon niet eet en zijn bloed niet drinkt, hebt gij het leven niet in u. 54 Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, heeft eeuwig leven en Ik zal hem doen opstaan op de laatste dag.’ (Joh. 6,53-54)

4.4 “Deze taal stuit iemand tegen de borst.” (10)

sleutel 2: Het mysterie van Zijn lichamelijk verrijzenis en hemelvaart (2)

- alleen als je het verband tussen het nieuwe hemelse manna en Jezus' verrijzenislichaam ziet kan je beginnen aan de uitleg van het drinken van Zijn Bloed (Joh. 6,53-56), iets dat direct ingaat tegen het verbod in het O.T.
- het verbod van het OT en het gebod van Jezus gaat waarschijnlijk om hetzelfde.
- het OT zag het bloed als het leven (*nepesh*) van het vlees (Lev. 17,11).
- Jezus wil hen kennelijk doen delen in het leven van Zijn verrijzenis (Joh. 6,54)

5. Het Brood van “Aanwezigheid”

Inhoudsopgave

- 5.1 Het brood van het gelaat
- 5.2 “Kijk, hier Gods liefde voor U”
- 5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid
- 5.4 De werkelijke tegenwoordigheid

5. Het Brood van “Aanwezigheid”

Inleiding

- Vraag: als Jezus de nieuwe Exodus begon door Zijn dood en verrijzenis hoe moet God aanbeden worden als deze nieuwe Exodus begonnen is?
 - ▶ is er een nieuwe verbondstent / tabernakel?
 - ▶ is er een nieuw offer?
- **De derde sleutel** (1 = Paasmaal, 2 = Manna) **is het mysterieuze “Brood van de aanwezigheid”**.
 - ▶ de meeste auteurs weten niet dat er brood bewaard werd in de verbondstent.
 - ▶ de regels ervoor zijn te vinden in het O.T.
 - Ex. 25 (regels voor bouw van de verbondstent)
 - Lev. 24 (regels voor de priester)
 - men kan op dwaalspoor komen door de vaak gebruikte vertaling: “toonbrood”
- Sleutel drie: **Jezus zag de Eucharistie niet alleen als nieuwe paasmaal en het nieuwe manna, maar ook als de messiaanse vervulling van de ‘toonbroden’**.

5. Het Brood van “Aanwezigheid”

Inhoudsopgave

- 5.1 Het brood van het gelaat (in het O.T.)
 - ▶ 5.1.1 het brood van het Gelaat van God (Ex. 25,23-30)
 - ▶ 5.1.2 het brood van het “eeuwig verbond” (Lev. 24,5-9)

- 5.2 “*Kijk, hier Gods liefde voor U*” (in de Joodse literatuur)
 - ▶ 5.2.1 het brood van aanwezigheid en de priester Melchisedek
 - ▶ 5.2.2 het brood van aanwezigheid op de gouden tafel
 - ▶ 5.2.3 het brood in de tempel
 - ▶ 5.2.4 om het “gelaat” van de Heer te aanschouwen

Het brood van het gelaat

Ex. 25,23-30 en Lev. 24,5-9

■ Ex. 25,23-25:

Maak een tafel van acaciahout, twee el lang, een el breed en anderhalve el hoog. 24 Overtrek die met zuiver goud en maak er een gouden lijst omheen. 25 Leg er een gouden band om, van een handbreed, en zet die af met een gouden lijst. 26 Maak vier gouden ringen en bevestig die aan de vier hoeken, bij de poten. 27 Deze ringen, bestemd voor de draagstokken waarmee de tafel gedragen wordt, moeten dicht bij de band zitten. 28 De draagstokken moet ge maken van acaciahout en overtrekken met goud. Daar moet ge de tafel mee dragen. 29 Maak ook de schotels, de schalen, de kannen en kommen, die nodig zijn voor de plengoffers. Ze moeten van zuiver goud zijn. 30 Zet op die tafel het toonbrood zodat Ik het altijd kan zien.

■ Lev. 24,5-9:

Van bloem moet gij twaalf broden bakken, elk van twee issaron (=2,3 liter). 6 Die moet gij in twee rijen van zes voor Jahwe op de tafel van zuiver goud leggen. 7 Bij elke rij moet gij zuivere wierook doen. Zo wordt het brood een heilig teken, een offergave voor Jahwe. 8 Elke sabbat moet men verse broden voor Jahwe neerleggen uit naam van de Israëlieten; dat is een blijvende verplichting. 9 De broden komen toe aan Aäron en zijn zonen; zij moeten ze eten op een heilige plaats, want ze zijn hoogheilig. Dat is hun blijvend deel van de offergaven voor Jahwe.

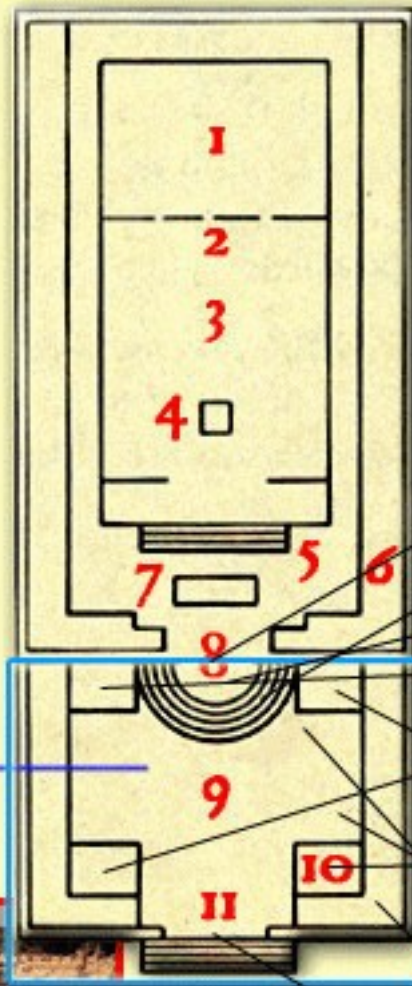

Jerusalem Temple

Click Around the Women's Court

Sketch after plan of Avi-Yonah's model.

1. Holy of Holies
2. Vail (Curtain)
3. Holy Place
4. Altar of Incense
5. Court of Priests
6. Court of Israel
7. Altar of Sacrifice
8. Nicanor Gate
9. Court of Women
10. Temple Treasury
11. Gate Beautiful
12. Court of Gentiles
13. Solomon's Porch
14. Royal Porticos
15. Western Wall

14 Women's Court

- Nicanor Gate
- Circular Steps
- Levite Choirs
- Oil of Yah Court
- Nazarite Court
- Leper's Chamber Court
- Woodshed Court
- Colonnades
- Balconies
- Chel
- Beautiful Gate

© 2005 Bible History Online

5.1 Het brood van het gelaat

5.1.1 Het brood van het Gelaat van God

- in Ex. 20-24 geeft God (na de verbondssluiting) instructies over hoe Hij aanbeden en gediend moet worden. Dit gaat m.n. over de Tent van het Verbond (Ex.26)
- in de Verbondstent 3 voorwerpen:
 - ▶ 1. de Ark
 - een gouden kist met erboven gouden beelden van engelen met daarin
 - de stenen tafelen,
 - de staf van Aäron
 - het manna (Ex. 25,10-22)
 - ▶ 2. gouden kandelaar (menora)
 - deze moest altijd branden (Lev. 24,4) en was de enige lichtbron.
 - ▶ 3. gouden tafel voor de toonbroden (brood van aanwezigheid)
- opvallend:
 - ▶ de drie voorwerpen worden vermeld vóór de beschrijving van de tent
 - ▶ God toonde ze op de Sinai in een visioen (Ex. 25,9.40)
- betekenis: het zijn afbeeldingen van hemelse werkelijkheden

5.1 Het brood van het gelaat

Ter info: de tekst over het maken van de ark (Ex. 25,10-22)

- Ge moet een ark maken van acaciahout, twee en een halve el lang, anderhalve el breed en anderhalve el hoog. **11** Overtrek haar van binnen en van buiten met zuiver goud, en breng rondom een gouden lijst aan. **12** Giet voor de ark vier gouden ringen en bevestig die aan de vier poten, twee aan elke kant. **13** Maak ook draagstukken van acaciahout en overtrek die met goud. **14** Steek ze dan in de ringen aan de zijkanten van de ark, om die zo te kunnen dragen. **15** De draagstukken moeten in de ringen van de ark blijven; ze mogen er niet uitgenomen worden. **16** in de ark moet ge de verbondsakte neerleggen die Ik u zal geven. **17** Gij moet ook een dekplaat maken van zuiver goud, twee en een halve el lang, anderhalve el breed. **18** Maak ook twee kerubs, in goud gedreven, aan de beide uiteinden van de dekplaat, **19** een kerub aan het ene uiteinde en een aan het andere, in relief. **20** De vleugels van de kerubs moeten naar boven uitgestrekt zijn, zodat zij de dekplaat overhuiven. De kerubs moeten met hun gezicht naar elkaar toe gekeerd staan, hun gezicht moet op de dekplaat gericht zijn. **21** Gij moet de dekplaat boven op de ark plaatsen en in de ark de verbondsakte neerleggen die Ik u geven zal. **22** Daar zal Ik tot u komen, boven de dekplaat; vanaf de plaats tussen de beide kerubs die op de ark met de verbondsakte staan zal Ik u alle opdrachten voor de Israëlieten mededelen.

– 1 el = ca 48-50 cm.

5.1 Het brood van het gelaat

5.1.1 Het brood van het Gelaat van God

- De gouden tafel (Ex. 25,23-24.29-30)
 - ▶ “Maak een tafel van acaciahout, twee el lang, een el breed en anderhalve el hoog. 24 Overtrek die met zuiver goud en maak er een gouden lijst omheen. 29 Maak ook de schotels, de schalen, de kannen en kommen, die nodig zijn voor de plengoffers. Ze moeten van zuiver goud zijn. 30 Zet op die tafel het toonbrood zodat Ik het altijd kan zien.”
- opvallend:
 - ▶ 1. behalve brood ook schotels voor plengoffers d.i. ritueel drinken van wijn (Num. 15,5-7; 28,7)
 - elk offer van een dier gaat gepaard met een onbloedig offer (Zie: Num. 15,1-13 (volgende dia))
 - ▶ 2. De “toonbroden” (= lehem ha panim).
 - de juiste vertaling lijkt “brood van het gezicht van God”: Een zichtbaar teken van het gezicht van God.

5.1 Het brood van het gelaat

Tekst ter info: onbloedig offer bij elk slachtoffer. (Num. 15,1-12)

- Jahwe sprak tot Mozes: **2** Zeg aan de Israëlieten: Wanneer gij het land, dat Ik u als woonplaats schenk, zijt binnengegaan **3** en gij als geurige gave die Jahwe behaagt een offer van uw runderen of kleinvee brengt, een brandoffer of een slachtoffer, voor het vervullen van een gelofte of als vrijwillige gave of bij gelegenheid van uw feesten, **4** dan moet degene die Jahwe zijn gave aanbiedt bij brand- en slachtoffer een meeloffer van een issaron bloem voegen, aangemaakt met een kwart hin olie, **5** en een plengoffer van een kwart hin wijn; dit geldt voor elk lam. **6** Bij een ram moet gij een meeloffer van twee issaron bloem voegen, aangemaakt met een derde hin olie, **7** en een plengoffer van een derde hin wijn. Dan is het een geurige gave die Jahwe behaagt. **8** Wanneer gij aan Jahwe een rund als brandoffer of als slachtoffer brengt ter vervulling van een gelofte of om een andere reden **9** dan moet men bij het rund een meeloffer van drie issaron aanbieden, aangemaakt met een halve hin olie **10** en een plengoffer van een halve hin wijn. Dan is het een geurige gave die Jahwe behaagt. **11** Zo moet er gedaan worden bij elke stier, bij elke ram, bij elk stuk kleinvee, schaap of geit. **12** Bij elk dier moet gij het doen, hoeveel gij er ook aanbiedt.

- 1 hin = ca 3,66 liter vloeistof
- 1 issaron = ca 2,3 liter inhoud of 2,3 kg.

5.1.1 Het brood van het Gelaat van God

De gouden tafel (Ex. 25,23-30)

- De opdracht voor het maken van de tafel en de ritus van het brood werd gegeven direct na het hemelse feestmaal (Ex. 24,9-11) op Sinai:
 - ▶ Mozes besteeg de berg samen met Aaron, Nadab en Abihu en zeventig oudsten van Israël. 10 En zij aanschouwden de God van Israël. Onder zijn voeten was een soort platform van saffier, helder als het hemelgewelf. 11 Zijn hand kwam niet neer op de voorname Israëlieten: zij mochten God aanschouwen. Toen aten zij en dronken zij.
- Het lijkt erop dat het “Brood van het Gezicht” een gedachtenis is van het hemels feestmaal waarin Mozes en de oudsten God zagen en aten en dronken
- De aardse verbondstent / tabernakel gemaakt naar het model van de hemel was een teken van het hemelse, en het brood van het onzichtbare gezicht van God.
- **Betekenis:** in dit brood is God de gastgever die zichzelf geeft aan de gelovige.

5.1 Het brood van het gelaat

5.1.2 Het brood van het “eeuwig verbond” (Lev. 24,5-9)

- in Lev. 24,5-9 uitgebreidere beschrijving van het brood (hier herhaald)
 - ▶ “Van bloem moet gij twaalf broden bakken, elk van twee issaron. 6 Die moet gij in twee rijen van zes voor Jahwe op de tafel van zuiver goud leggen. 7 Bij elke rij moet gij zuivere wierook doen. Zo wordt het brood een heilig teken, een offergave voor Jahwe. 8 Elke sabbat moet men verse broden voor Jahwe neerleggen uit naam van de Israëlieten; dat is een blijvende verplichting. 9 De broden komen toe aan Aäron en zijn zonen; zij moeten ze eten op een heilige plaats, want ze zijn hoogheilig. Dat is hun blijvend deel van de offergaven voor Jahwe.”

- hier niet alleen teken van Gods aanwezigheid maar ook van het verbond tussen God en de 12 stammen.
 - ▶ 1 omer is een inhoudsmaat van ca. 1 liter, een issaron is een gewicht van ca 2,3 kg.

5.1 Het brood van het gelaat

5.1.2 Het brood van het “eeuwig verbond” (Lev. 24,5-9)

- 1. het brood is een teken van het eeuwig verbond.
 - een blijvende verplichting, ingesteld bij het verbond bij Sinai Ex. 24,8-11.
- 2. het brood is een teken dat God altijd bij hun zou zijn ook na Sinai
 - 24,4: de menorah moet altijd branden als er brood in tent is (vgl. godslamp)
 - als de gouden tafel uit tent werd gehaald moest ze bedekt zijn met een sluier (Num. 4,1-5) (vgl. ciborie met velum)
- 3. het brood is niet alleen een symbool maar ook een offer ...
 - naast de dierenoffers waren er ook onbloedige: brood/bloem, wijn, wierook!
 - Ez. 41,21-22 verwijst naar deze tafel als een altaar.
 - kortom: het was tegelijkertijd een maal en een offer: een gift van God aan de priesters (in de vorm van een maal) en een offer van de priesters aan God (slachten).
- 4. het was niet zomaar een offer maar “het allerheiligste” (hoogheilig) offer.
 - volgens Lev. werd dit elke zaterdag door Aäron en de priesters gedaan.
 - de sabbat was behalve rustdag ook cultusdag: in de tempel waren er bloedige en onbloedige offers. (tot in 70: verwoesting van de tempel)
- Kort: het brood was een van de drie meest heilige objecten in de tempel
 - het brood was het offer van/op de sabbat en het teken van het eeuwig verbond

5. Het Brood van “Aanwezigheid”

Inhoudsopgave

- 5.2 “Kijk, hier Gods liefde voor U” (in de Joodse literatuur)
 - 5.2.1 Het *Brood van aanwezigheid* en de priester Melchisedek
 - 5.2.2 Het *Brood van aanwezigheid* van de gouden tafel
 - 5.2.3 Het brood in de tempel
 - 5.2.4 Om het “gelaat” van de Heer te aanschouwen

5.2 “Kijk, hier Gods liefde voor U” (Joodse literatuur)

5.2.1 Het Brood van aanwezigheid en de priester Melchisedek

- **Melchisedek** is een van meest mysterieuze personen in het OT. Hij komt 2x voor:
- Gen. 14,17-20:
 - ▶ “Na zijn terugkeer uit de slag tegen Kedorlaomer en zijn koninklijke bondgenoten trok de koning van Sodom Abram tegemoet tot in het dal van Sawe, ook het dal van de koning geheten. 18 En **Melchisedek**, de koning van Salem, bood hem **brood en wijn** aan. Daar hij priester was van God de Allerhoogste, 19 zegende hij hem met deze woorden: ‘Gezegend zij Abram door God de Allerhoogste, die de hemel en de aarde gemaakt heeft, 20 en gezegend zij God de Allerhoogste, die uw vijand aan u heeft overgeleverd!’ En Abram gaf hem van alles een tiende deel.”
- Ps. 110,4 (tot koning David)
 - ▶ “Jahwe zwoer het - Hij neemt het niet terug: ***'gij zult priester zijn, de eeuwen door, krachtens mijn uitspraak: Melchisedek.'***”
 - andere vertaling: “*gij zijt voor eeuwig priester als Melchisedek*”

5.2 “Kijk, hier Gods liefde voor U” (Joodse literatuur)

5.2.1 Het Brood van aanwezigheid en de priester Melchisedek (2)

- wie is deze koning?
- waarom is hij de eerste die priester (kohen) genoemd wordt in het O.T.?
- waarom een offer van brood en wijn in plaats van bv. een lam?
 - in de Joodse traditie is hij Sem, de oudste zoon van Noah (Gen. 5,32). Zijn naam (of koninklijke titel) betekent: *Koning van gerechtigheid*.
 - vlg. Josephus was de stad Salem = Jeruzalem, de plaats van de tempel
 - ▶ zijn offer van brood en wijn waren verbonden met de brood en wijn van tegenwoordigheid volgens een oude commentaar op Gen. 14:
 - “En Melchisedek de koning van Salem bood brood en wijn (Gen. 14,18) ... Rabbi Samuel ben Nhaman zei: Hij leerde hen de wetten van het priesterschap, “brood” verwijst naar het brood van aanwezigheid en “wijn” naar de plengoffers. De rabbijn zei: Hij openbaarde de Torah aan hem, zoals geschreven staat, “Komt, eet mijn brood en drinkt de wijn die ik gemengd heb”. (Spr. 9,5) *Genesis Rabbah* 43,6.
- opvallend: voor een aantal rabbi's was het brood en wijn veel ouder dan Exodus, en ging het terug tot de oudste generaties van de mensheid. Let wel: toen waren alle mannen priester, later pas de stam van Levi (Ex. 32).
- **Het oudste offer was dus brood en wijn!**

5.2 “Kijk, hier Gods liefde voor U” (Joodse literatuur)

5.2.2 Het Brood van aanwezigheid van de gouden tafel

- Mishna, *Menahot* 11,4:
 - ▶ de broden werden gevormd met opstaande horens op de hoeken zoals het bronzen offeraltaar in tempel.
 - dit onderlijnt brood als teken en offer.
- ibid. 11,7:
 - ▶ als het brood binnengebracht werd lag het op een marmeren tafel, na het offer lag het op een gouden tafel. Dan was het qadosh of heilig.
- Bab. Talmud, *Yoma* 39a: (een andere traditie)
 - ▶ suggereert dat zelfs nog in de tijd van Simon de rechtvaardige het eten van een klein beetje ervan zorgde dat de priester verzadigd was.
- kortom: **het was geen gewoon brood!**

5.2 “Kijk, hier Gods liefde voor U” (Joodse literatuur)

5.2.3 Het Brood in de tempel

- in de tijd van Jezus was het gebruik om 3x per jaar naar de tempel te gaan: Pasen, Pinksteren en Tentenfeest. De basis hiervoor is Ex. 34,23; 23,17:
 - ▶ “Driemaal per jaar moeten al uw mannen verschijnen voor Jahwe de Heer, de God van Israël.”
- volgens de Jeruzalemse en Babylonische talmud deden de priesters op deze feesten iets opmerkelijk:
 - ▶ ze haalden de gouden tafel naar buiten. Als zij de sluiers wegnamen hieven zij de broden op en zeiden: ‘**Kijk, Gods liefde voor u**’ (Bab. talmud Menahoth 29a)
- als het niet zo goed gedocumenteerd was zou je het niet geloven. Normaliter mochten alleen de priesters in het heilige der heilige komen. Tijdens de pelgrimfeesten mocht het volk echter één van de heilige dingen zien: het Brood.
 - ▶ nog verbazingwekkender is dat de priesters het brood opheffen en zeggen: “Kijk, hier Gods liefde voor U” .
- Wat het precies betekent weten wij niet.
 - ▶ het is in elk geval een teken van Gods liefde als bruidegom voor Zijn Bruid Israël.⁻⁹⁷

5.2 “Kijk, hier Gods liefde voor U” (Joodse literatuur)

5.2.4 Om het “gelaat” van de Heer te aanschouwen

- Waarom brachten zij het brood naar buiten, en niet de menora of de ark?
- Vermoedelijk: Driemaal per jaar moeten al uw mannen verschijnen voor Jahwe de Heer, de God van Israël. (lett. voor het aanschijn van de Heer = panim, zelfde woord als in “Brood van aanwezigheid/aangezicht” (vgl. Ex. 25,30))
 - ▶ door hen het brood te tonen kunnen de mannen de opdracht om voor het aanschijn van de Heer te verschijnen vervullen.
 - ▶ uiteraard is het niet het aangezicht van God zelf maar een aards teken ervan.
- Betekenis: het brood was geen gewoon brood en zeker geen relik uit voorbije dagen.

nb. op de triomfboog van Titus is kennelijk niet enkel het wegdragen van de Menora maar ook van de gouden tafel te zien.

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid

Inhoud

- 5.3.1 Koning David en het priesterlijke brood van aanwezigheid
- 5.3.2 De priesters in de tempel en het brood van aanwezigheid.
- 5.3.3 Hier is meer dan de tempel
- 5.3.4 Brood en wijn van Jezus' aanwezigheid

- 5.4 De werkelijke tegenwoordigheid

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid

Aren lezen op sabbat (Mt. 12,1-6)

- Verwijst Jezus zelf ook naar deze traditie?

“Eens ging Jezus op een sabbat door de korenvelden; zijn leerlingen nu kregen honger en begonnen aren te plukken en te eten. 2 De Farizeeën zagen dat en zeiden toe Hem: *‘Uw leerlingen doen daar iets wat op sabbat niet geoorloofd is.’*

3 Hij gaf hun ten antwoord: *‘Hebt gij niet gelezen wat David deed toen hij en zijn metgezellen honger kregen? 4 Hoe hij het huis van God binnenging en de toonbroden opat die noch hij, noch zijn metgezellen, maar alleen de priesters mochten eten? 5 Of hebt gij niet in de Wet gelezen, dat de priesters elke sabbat in de tempel de sabbat schenden en toch niet schuldig zijn? 6 Ik echter zeg u: Hier is meer dan de tempel.’* (Mt. 12,1-6)

- om dit te begrijpen moeten wij de drie argumenten analyseren die Jezus gebruikt om het gedrag van zijn leerlingen te rechtvaardigen

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid (Mt. 12,1-6)

5.3.1 Koning David en het priesterlijke brood van aanwezigheid

- **argument 1:** Zijn beroep op David en gezellen die het brood aten, ook al was hij geen Levitische priester. Vgl. 1 Sam. 21,1.3-6
- “Toen vertrok David en Jonatan keerde naar de stad terug. 3 David antwoordde: *‘Ik heb een opdracht van de koning en hij heeft mij gezegd dat niemand ook maar iets mag weten van de zending waarmee hij mij belast heeft. Mijn knechten heb ik overigens daar en daar besteld. 4 Maar zeg eens: Hebt u hier iets bij de hand? Geef mij dan vijf broden mee of wat er is.’* 5 De priester antwoordde: *‘Gewoon brood heb ik niet bij de hand, wel heilig brood. Als uw knechten maar niet bij vrouwen geweest zijn!’* 6 David antwoordde de priester: *‘Al is dit een profane tocht, op dit punt is hij toch heilig, want de omgang met vrouwen is ons onmogelijk geweest, zowel gisteren als eergisteren, toen ik uittrok, zodat de knechten heilig zijn in hun leden.’”*

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid (Mt. 12,1-6)

5.3.1 Koning David en het priesterlijke brood van aanwezigheid (2)

- normaliter mocht enkel Aäron en zijn zonen (= Levitische priesters Lev. 24,9) dit eten.
- David kwam echter uit de stam Juda. Hij en zijn gezellen aten toch, waarom?
 - ▶ a. ze waren ritueel rein
 - seksuele onthouding in het O.T. is bekend bij
 - 1. militaire expedities en
 - 2. bij de priesters als zij in het heiligdom werken.
 - Davids soldaten waren in deze staat.
 - ▶ b. David was tot koning gezalfd (1 Sam. 16), dit betekent ook dat hij priester was. Daarom droeg hij de linnen ephod en offerde hij de priesterlijke offers (2 Sam. 6,14-17), ook zijn zonen worden priesters genoemd (2 Sam. 8,18).
 - David was geen priester uit de orde van Levi maar uit die van Melchisedek, vgl. 4 Ps. 110,1-4 (over David): “Gij zijt voor eeuwig priester naar de orde van Melchisedek”.
 - het geldt voor David en nakomelingen
- Betekenis: Jezus zegt dat Hij zoals Koning David is!
 - ▶ en wat at /offerde deze? **Brood en wijn!**

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid (Mt. 12,1-6)

5.3.2 De priesters in de tempel en het brood van aanwezigheid.

- **argument 2:** Mt. 12,5: *“Of hebt gij niet in de Wet gelezen, dat de priesters elke sabbat in de tempel de sabbat schenden en toch niet schuldig zijn?”*
- dit is de opdracht van Lev. 24,5-5,8.
 - ▶ terwijl iedereen rustte op sabbat werkten de priesters in de tempel.
 - ▶ zij zijn zonder schuld.
 - ▶ dit past Jezus toe op Zijn leerlingen: Zij hebben dezelfde privileges en taken als de priesters in de tempel.

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid (Mt. 12,1-6)

5.3.3 Hier is meer dan de tempel

- **argument 3:** “Ik echter zeg u: Hier is meer dan de tempel.” (12,6)
 - ▶ hoe kan hij dit zeggen?
 - ▶ Hij bevindt zich niet bij de tempel maar op een akker in Galilea?
 - ▶ het belangrijkste:
 - Hij identificeert zich met de tempel
 - Hij beroept zich niet op de Schrift maar op Zijn eigen gezag!

- Hij heeft meer gelijksoortige dingen gezegd, bv.
 - ▶ hier is meer dan Salomo (Mt. 12,41-42)
 - ▶ en meer dan Jona (Lc. 11,31-32)

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid (Mt. 12,1-6)

5.3.3 Hier is meer dan de tempel (2)

- “Hier is meer dan de tempel” was nog schokkerender voor zijn Joodse gehoor, immers de tempel gold als de verblijf/woonplaats van God op aarde.
- zoals Jezus elders zegt: “En wie zweert bij de hemel, zweert bij de troon van God en bij Hem die erop zetelt.” (Mt. 23,22)
- wat kan er groter zijn dan Gods verblijfplaats op aarde? Enkel God zelf.
- Jezus noemt zich ook “Heer van de Sabbat” (Mt. 12,8). Dit is God normaliter.

- **Betekenis:**
 - ▶ Jezus openbaart zich als
 - de nieuwe David
 - de Melchisedekiaanse priester en koning
 - als meer-dan-de-tempel
 - ▶ Hij identificeert zijn leerlingen
 - met de priesters die op sabbat werken en die het Brood offerden (in de tempel)

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid

5.3.4 Brood en wijn van Jezus' aanwezigheid

- Waarom?
 - ▶ nam Jezus bij het L.A. geen paaslam maar brood en wijn?
 - ▶ hoe kunnen brood en wijn een persoon vertegenwoordigen?
- het breken van brood en vergieten (= drinken) van wijn zijn zichtbare tekenen van Zijn aanstaande dood.
 - ▶ maar brood en wijn om de aanwezigheid van een persoon aan te duiden ligt niet zo direct voor de hand.
 - ▶ wel als het niet enkel gaat over de aanwezigheid van een mens maar die van God.

- het L.A. was niet enkel nieuw paasmaal. Het was ook het nieuwe brood en wijn van aanwezigheid.

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid

5.3.4 Brood en wijn van Jezus' aanwezigheid (2)

■ Lc. 22,19-20,28-29:

“Daarop nam Hij het brood, sprak een dankgebed uit, brak het en gaf het hun met de woorden: **‘Dit is mijn Lichaam, dat voor u gegeven wordt; doet dit tot een gedachtenis aan Mij.’**

20 Evenzo gaf Hij de beker, na de maaltijd, terwijl Hij sprak: **‘Deze beker is het Nieuwe Verbond in mijn Bloed, dat voor u wordt vergoten.**

28 Gij zijt het die trouw zijt gebleven in mijn beproevingen.

29 En Ik verleen u het koninkrijk, zoals mijn Vader het Mij heeft verleend, 30 om in mijn koninkrijk aan mijn tafel te eten en te drinken en op tronen te zetelen en de twaalf stammen van Israël te oordelen.”

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid

5.3.4 Brood en wijn van Jezus' aanwezigheid (3)

- Er zijn een aantal opvallende parallellen

Brood van de aanwezigheid

12 broden voor 12 stammen

brood en wijn van Gods aanwezigheid

een eeuwigdurend verbond (diatheke) als "herinnering" (anamnesis)

geofferd door de hogepriester en gegeten door de priesters

gegeten aan de gouden tafel (trapeza) in de tempel (Ex. 25,23-30; Lev. 24,5-9)

Laatste Avondmaal

12 leerlingen voor 12 stammen

brood en wijn van Jezus' aanwezigheid

een "nieuw" verbond (diatheke) ter "herinnering" (anamnesis) aan Jezus

geofferd door Jezus en gegeten door de leerlingen

gegeten aan Jezus' tafel (trapeza) in het Koninkrijk van de Vader (Lc. 22,19-20)

5.3. Jezus en het Brood van aanwezigheid

5.3.4 Brood en wijn van Jezus' aanwezigheid (4)

- Er zijn een aantal opvallende verschillen:
- het is niet enkel een nieuw paasfeest maar ook **nieuw brood en wijn van aanwezigheid**, nl. Jezus' eigen aanwezigheid.
- Hij nam niet het vlees van het Lam maar **brood en wijn dat Hij als zijn eigen Lichaam en Bloed aanduidde**.
- zo zou Hij na het lijden bij Zijn leerlingen zijn via het L.A. (Lc. 22,19), zoals de priesters voorheen in de tempel zeiden: “*Kijk, God liefde voor u!*”

5. Het Brood van “Aanwezigheid”

5.4 De werkelijke tegenwoordigheid

- Samenvattend: brood en wijn zijn tekens van Jezus' werkelijke tegenwoordigheid:
 - ▶ zoals God aanwezig was in de tent van het verbond en in de tempel, zo nu Jezus bij zijn leerlingen in de Eucharistie.
 - ▶ zoals het toonbrood het teken was van het eeuwig verbond, zo nu van het nieuwe verbond.
 - ▶ zoals het toonbrood ook het brood van het aanschijn van God was, zo nu van het gezicht van Jezus. Het is groter dan de tempel.
- De aanwezigheid van Jezus in de Eucharistie staat niet los van zijn goddelijke identiteit.
 - ▶ de aanwezigheid is miraculeus. (vgl. Cyrillus van Jeruzalem *Cat.* 4,5-6)

6. De vierde beker en de dood van Jezus

Inhoudsopgave

- 6.1 De vorm van het Joodse paasmaal
 - ▶ 6.1.1 de vier bekers wijn
- 6.2. Heeft Jezus het Laatste Avondmaal beëindigd?
 - ▶ 6.2.2 Hoeveel bekers op het Laatste Avondmaal?
 - ▶ 6.2.3 Jezus' belofte en de vierde beker
 - ▶ 6.2.4 Jezus' gebed in Gethsemane
- 6.3 “Ik heb dorst”

6. De vierde beker en de dood van Jezus

Inleiding

- Jezus keek bij het LA niet alleen terug maar ook vooruit, naar het eropvolgende paasgebeuren.
 - ▶ eerst kijken hoe het paasmaal toen gevierd werd.

- **De these:** Jezus beëindigde het paasmaal niet in de bovenzaal maar op het kruis met het drinken van de wijn.

- dit verklaart drie dingen:
 - ▶ 1. Zijn belofte geen wijn te drinken tot de komst van het koninkrijk
 - ▶ 2. de drievoudige bede “*laat deze kelk aan mij voorbijgaan*”.
 - ▶ 3. het onverwachte drinken van wijn op het kruis

6. De vierde beker en de dood van Jezus

6.1 De vorm van het Joodse paasmaal

- het Joodse paasmaal werd later bekend als de Seder (= orde in Hebr.)
 - ▶ twee bronnen Mishna en Tosefta
 - Tosefta = collectie van Joodse tradities samengevoegd na de Mishnah en toevoegd als supplement (= tosefet) aan de Mishna

- een reconstructie van hoe het ging ten tijde van Jezus.
 - ▶ “Aan de vooravond van het paasmaal, mag een man niets eten vanaf de tijd van het avondoffer tot zonsondergang. Zelfs de armste in Israël mag niet eten voor hij aan tafel zit en men moet hem minstens vier bekers wijn geven.” (Mishnah, *Pesachim* 10,1; ook in Tosefta, *Pisha* 10,1)

 - ▶ twee dingen vallen op:
 - 1. vasten voorafgaand aan het eten van het paaslam (vanaf ca 15.00 u)
 - 2. het drinken van vier bekers was verplicht
 - de reden wordt niet vermeld
 - mogelijk omdat het ritueel opgebouwd is rond de vier bekers

6.1 De vorm van het Joodse paasmaal

6.1.2 De eerste beker: openingsriten

- Het feest moet beginnen vlak voor zonsondergang. De vader moet het gezin verzamelen rond een grote tafel.
- eerst inleidingsriten (onze term) met het “vergieten” (= mengen met water) van **eerste beker** wijn, de **beker van heiliging (kiddush)**
- vervolgens spreekt de vader een zegen over de beker wijn en de feestdag (Misma, *Serakoth* 6,1: “Gezegend zijt Gij, Heer onze God, Koning van het heelal, die de vrucht van de wijn geschapen hebt”.)
- dan wordt het voedsel gebracht en uitgesteld voor de vader
 - ▶ vier sleutelgerechten: ongedesemd brood, bittere kruiden, een kom met saus (haroseth) en het geroosterde paaslam
 - de Mishna noemt het paaslam “het lichaam” (Hebr. guph) (vgl. *Pesahim* 10,3)
- de vader neemt bittere kruiden, doopt die in de saus en eet ze op
 - ▶ waarschijnlijk deed de rest dit ook
 - ▶ het maal begon nog niet

6.1 De vorm van het Joodse paasmaal

6.1.3 De tweede beker: de verkondiging van de Schrift

- De **tweede beker** werd gemengd maar niet gedronken = **beker van verkondiging (haggadah)**
- dan de vraag van de oudste zoon: *Waarom is deze nacht anders dan andere nachten?*
- antwoord van de vader:
 - ▶ *Mijn vader was een zwervend Arameeër (Dt. 26,5). Er wordt gelezen uit de Schrift het exodusverhaal tot de intocht. De exodus wordt verkondigd.*
 - ▶ daarnaast geeft hij uitleg over de betekenis van het maal: lam, kruiden, brood ...
 - volgens de Misnah was dit laatste vereist minstens vanaf de tijd van rabbi Gamaliël, een tijdgenoot van Jezus.
- de uitleg van de betekenis van het maal was kennelijk de kern van dit deel. Het vervult Gods gebod om deze dag als een dag of “herinnering” te vieren Ex. 12,14.
 - ▶ door de betekenis van het maal uit te leggen kreeg iedere persoon ahw deel in de redding van de exodus
- de deelnemers moeten als antwoord dankzeggen, door Ps. 113-114 te zingen (Pss. 113-118 zijn de hallel-psalmen). (hallel=dank)

6.1 De vorm van het Joodse paasmaal

6.1.4 De derde beker: het eten van het maal

- De **derde beker**, de **beker de zegening**, (**berakah**) werd gemengd.
- dit onderdeel is moeilijk te reconstrueren en er waren er verschillende tradities
 - ▶ 1. eerst zegen over het ongedesemde brood
 - ▶ 2. waarschijnlijk at men eerst een hors d'oeuvre, een stuk brood gedoopt in de sauskom.
 - mogelijk is dit het indopen dat Judas deed voor hij vertrok (Joh. 13,16-27)
 - ▶ 3. het eten van lam en brood
- na het eten spreekt de vader een zegen over de derde beker (vandaar de naam beker der zegening). Dit voltooit het derde deel.

6.1 De vorm van het Joodse paasmaal

6.1.5 De vierde beker: slotriten

- dit is het meest liturgische deel en bestond uit 2 delen:
- 1. de rest van de Hallel-psalmen (115-118) werd gezongen. De laatste hiervan is de grote hallel (de mensen kenden die van buiten)
- 2. na Ps. 118 werd de **vierde beker van lofprijzing/dankzegging (hallel)** gedronken, volgens de Mishna was het verboden om tussen 3de en 4de beker wijn te drinken (*Pesachim* 10,7). Eenmaal gedronken was het paasmaal voorbij.

6.1 De vorm van het Joodse paasmaal

6.1.5 De vierde beker: slotriten (2)

- Hier enkele sprekende stukken uit de Hallel-psalmen
 - ▶ “Hoe kan ik mijn dank betuigen voor al wat de Heer mij gaf? **13** De beker des heils zal ik nemen, aanroepen de naam van de Heer. **15** Want kostbaar is in het oog van de Heer het sterven van zijn getrouwen. **16** O Heer, ik ben uw dienaar, uw knecht, de zoon van uw dienstmaagd, Gij hebt mijn boeien geslaakt. **17** U zal ik een lofoffer brengen, aanroepen de naam van de Heer.” (Ps. 116,12-13,15-17)
- dit is precies wat Jezus doet: dankzeggen = zebah todah of eucharistia
- kennelijk zong Jezus ook:
 - ▶ “**5** Ik riep tot de Heer vanuit mijn ellende, Hij heeft mij gehoord en bevrijd. **17** Ik zal niet sterven maar blijven leven en alom verhalen het werk van de Heer. **18** Geslagen, getuchtigd heeft mij de Heer, maar niet ten dode gedoemd. **19** Maakt open de poort der gerechtigheid, daarbinnen wil ik de Heer gaan danken. **20** Dit is de poort van de Heer, de vromen treden er binnen. **21** Ik dank U, dat Gij mij verhoord hebt en dat Gij mij hebt gered.” (Ps. 118,5.17-21)

6.2. Heeft Jezus het Laatste Avondmaal beëindigd?

6.2.1 Inleiding

- hier Lc., het meest gedetailleerde verslag van het Laatste Avondmaal.
 - ▶ kennelijk volgt het LA de setting van hierboven, maar Jezus lijkt het niet te voltooien

- Lc. 22,14-20:

“Toen de tijd aangebroken was, ging Hij met de apostelen aan tafel aanliggen. 15 Hij sprak nu tot hen: *‘Vurig heb ik verlangd, eer Ik ga lijden, dit paasmaal met u te eten. 16 Want Ik zeg u: Ik zal het niet meer eten, totdat het zijn vervulling vindt in het Rijk Gods.’*

17 Daarop nam Hij een beker, sprak een dankgebed uit en zei: *‘Neemt die beker en deelt hem samen. 18 Want Ik zeg u: Van dit ogenblik af drink Ik niet meer van wat de wijnstok voortbrengt, totdat het Rijk Gods is gekomen.’*

19 Daarop nam Hij het brood, sprak een dankgebed uit, brak het en gaf het hun met de woorden: *‘Dit is mijn Lichaam, dat voor u gegeven wordt; doet dit tot een gedachtenis aan Mij.’*

20 Evenzo gaf Hij de beker, na de maaltijd, terwijl Hij sprak: *‘Deze beker is het Nieuwe Verbond in mijn Bloed, dat voor u wordt vergoten.’*”

6.2. Heeft Jezus het Laatste Avondmaal beëindigd?

6.2.2 Hoeveel bekera op het Laatste Avondmaal?

- Er zijn twee bekera in Lc. 22: welke van zijn het?
- 22,19 na de maaltijd is de beker der zegening/berakah (beker 3), ook in 1 Kor. 10,16
 - ▶ “Geeft niet de beker der zegening die wij zegenen, gemeenschap met het bloed van Christus? Geeft niet het brood dat wij breken, gemeenschap met het lichaam van Christus?”
- als dit de derde beker is dan is de andere bij Lc. kennelijk de tweede beker (van de verkondiging/haggadah),
 - ▶ én geeft Jezus uitleg over het ongedesemde brood
 - ▶ en i.p.v. uitleg over het paaslam identificeert Hij het brood met zijn eigen lichaam Lc. 22,19
- de setting is een Joods paasmaal, maar het is ook anders

6.2. Heeft Jezus het Laatste Avondmaal beëindigd?

6.2.3 Jezus' belofte en de vierde beker

- Jezus deed een aantal dingen anders.
 - ▶ “Daarna nam Hij de beker en na het spreken van het dankgebed reikte Hij hun die toe met de woorden: *‘Drinkt allen hieruit. 28 Want dit is mijn Bloed van het Verbond, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving van zonden. 29 Maar Ik zeg u: van nu af zal Ik niet meer drinken van wat de wijnstok voortbrengt tot op de dag waarop Ik met u, nieuw, zal drinken in het Koninkrijk van mijn Vader.’* 30 Nadat zij de lofzang gezongen hadden, gingen zij naar de Olijfberg.” (Mt. 26,27-30)
 - ▶ “En Hij sprak tot hen: *‘Dit is mijn Bloed van het Verbond, dat vergoten wordt voor velen. 25 Voorwaar, Ik zeg u: Ik zal niet meer drinken van wat de wijnstok voortbrengt tot op de dag waarop Ik het, nieuw, zal drinken in het Koninkrijk van God.’* 26 Nadat zij de lofzang gezongen hadden, gingen zij naar de Olijfberg.” (Mc. 14,24-26)

6.2. Heeft Jezus het Laatste Avondmaal beëindigd?

6.2.3 Jezus' belofte en de vierde beker (2)

- hierin zijn twee dingen vreemd:
 - ▶ 1. het niet meer drinken is vreemd immers het paasmaal eindigt met de beker die nu nog zou moeten volgen.
 - (zonder de context van het Joodse paasmaal is het helemaal onbegrijpelijk)
 - ▶ 2. ze zongen de hymne (Ps. 115-118) maar de evangelies vermelden niet dat er gedronken werd na de hymne, in plaats daarvan gingen ze naar buiten, buiten de stad, naar de hof van Olijven.
- kennelijk weigerde Jezus de vierde beker te drinken. M.a.w. in de Joodse opvatting beëindigde Jezus het paasmaal niet
 - ▶ de leerlingen zullen wel verbaasd geweest zijn (maar dat waren ze al vaker bij Jezus).
- Waarom deed Jezus dit?

6.2. Heeft Jezus het Laatste Avondmaal beëindigd?

6.2.4 Jezus' gebed in Gethsemane

- Het **waarom** ligt wellicht in de volgende gebeurtenissen van lijden en dood.
- Zijn bede “***Laat deze kelk aan mij voorbijgaan***” 3x in Gethsemane.
 - ▶ waarom kelk of beker?
 - ▶ dit is vreemde manier om naar kruisdood te refereren.
- Jezus identificeert zich met het paaslam. Zijn lichaam is het offer.
 - ▶ dit impliceert dat als het nieuwe paasmaal voltooid is dat Hij -het nieuwe paaslam- gestorven zal zijn.
- Daarom deed Hij (nog) afstand van de vierde beker? Wanneer dronk Hij deze?

6.3 “Ik heb dorst”

6.3.1 Inleiding

- Hij dronk de beker niet op weg naar het kruis.
- Hij weigert wijn te drinken als ze bij Golgota komen (Mt. 27,34-36; Mc. 15,23)
- Waarom dronk Hij niet?

6.3 “Ik heb dorst”

6.3.2 Het Joodse gebruik om wijn aan de stervenden te geven.

- Volgens de talmud (*Sanhedrin* 43a) was het gebruikelijk om iemand die geëxecuteerd werd wijn met een beetje wierook erin te drinken te geven om de zintuigen te benevelen. Het waren de vrouwen die dit deden.
- dit gebruik verklaart twee dingen:
 - ▶ 1. waarom men Jezus onderweg wijn aanbood: een daad van medelijden om de pijn te verzachten. (Het lijkt erop dat hij weigert om Zijn de pijn te laten verzachten)
 - ▶ 2. waarom Jezus van te voren aankondigde geen wijn meer te zullen drinken tot .. in het Koninkrijk, in verwachting van wat zou komen.
- uiteindelijk dronk Jezus toch de vrucht van de wijnstok:
 - ▶ Mt. 26,48; Mc. 14,36: via een spons op een stok gestoken
 - ▶ Joh. 19,23-30: Jezus vraagt Jezus erom. “*Ik heb dorst*” en na gedronken te hebben, zegt Hij: “*Het is volbracht*”.
- dus niet alleen zijn missie en leven zijn volbracht
- hier is het paasmaal volbracht op het kruis op het moment van Zijn dood

6.3 “Ik heb dorst”

6.3.3 Het nieuwe offer van het nieuwe paasmaal.

- als dit klopt dan drie implicaties over hoe Jezus zijn eigen dood begreep:
 - ▶ 1. door (nog) niet te drinken breidde Hij het paasmaal uit zodat het ook Zijn lijden en dood omvatte.
 - zo is het LA niet alleen een symbolisch spelen van zijn dood, maar ook een profetisch teken dat het begin van Zijn lijden en dood markeert, een teken dat pas volledig werd toen Hij stierf.
 - ▶ 2. “*Laat deze kelk..*” in Getsemane geeft aan dat Hij Zijn dood zag in de context van het paasoffer immers toen de vierde beker gedronken werd was zijn offer compleet en werd zijn bloed vergoten zoals dat van de paaslammeren.
 - de volgorde wisselt om:
 - in het oude: eerst dood van paaslam en dan eten,
 - in het nieuwe: werd zijn dood voorafgebeeld en was hij tegelijk de gastgever en het offer.
 - ▶ 3. door te wachten met het drinken van de vierde beker tot Zijn dood verenigde Hij het LA met zijn dood op het kruis.
 - door te weigeren te drinken tot aan zijn dood verbond Hij het offer van Zichzelf onder brood en wijn met dat op het kruis.

6.3 “Ik heb dorst”

6.3.3 Het nieuwe offer van het nieuwe paasmaal. (2)

- ad 3. Het wachten met het drinken van de 4de beker en pas te drinken bij zijn dood
 - ▶ beide acties zeggen: “*Dit is Mijn Lichaam voor U*” (Lc. 22,19), “*voor de vergeving van zonden*” (Mt. 26,28), “*als losprijs voor velen*” (Mc. 10,45) ..
 - ▶ kortom:
 - via het LA veranderde Jezus het kruis in het Paasmaal
 - en door middel van het kruis veranderde Hij het LA in een offer
- in de Joodse opvatting heb je voor een offer nodig: **priester, offergave en liturgie** ... alle 3 lijken afwezig op Calvarie.
 - ▶ voor Christenen is het offerkarakter vanzelfsprekend
 - ▶ het offerkarakter is niet duidelijk op Golgota. Pas door het LA werd dit duidelijk
 - ▶ Jezus verenigde het LA en kruis in één offer: dit is de offerliturgie
- door niet te drinken verenigde Jezus alles vanaf het paasmaal: verraad, doodstrijd, dood... in het nieuwe paasmaal, dat gevierd zou worden tot Zijn gedachtenis én deze viering stelt Zijn lijden tegenwoordig.

volgt hier nog een deel m.n. hoe de Christenheid ermee omging.

- Zie aldaar, dit deel hoort eerder onder de dogma-ontwikkeling

Einde
